

Васил Манов Петков е роден през 1941 г. в с. Долно село, област Кюстендилска. Завършва ВИИ “Карл Маркс”, специалност Икономика на промишлеността през 1966 г. Работи по разпределение в ОПП “Фридрих Енгелс”, град Казанлък (днешния Арсенал). След спечелен конкурс през август 1969 г. става научен сътрудник в Научноизследователския планово-икономически институт на Държавния комитет за планиране. От 1972 г. с конкурс преминава на работа в Научноизследователския институт по външна търговия към Министерството на външната търговия. От март 1974 г. въз основа на конкурс преминава на работа във ВИИ “Карл Маркс” – катедра “Планиране и управление на народното стопанство”. Бил е научен секретар на катедрата, заместник-декан и декан на Факултета за обществени професии към ВИИ “Карл Маркс”, заместник-ректор по научноизследователската дейност на ВИИ “Карл Маркс”. От 1981 г. е заместник-ръководител на научноизследователската лаборатория по формиране на високоефективна структура на националния стопански комплекс на България, преобразувана по-късно в Научноизследователски институт по прогнозиране на социално-икономическото развитие. От 1986 г. е директор на този институт, който през 1991 г. е преобразуван в Институт за икономически анализи, експертизи и прогнози към УНСС. Заедно с това от декември 1999 г. е ръководител на катедра “Маркетинг и стратегическо планиране”. Специализирал е във Великобритания, Германия, Русия, Полша, Унгария и Чехословакия. Основните му интереси са в областта на развитието и функционирането на сложните икономически системи, в т.ч. на трансформационните процеси в икономическите системи.

ЕВРОПЕЙСКОТО БЪДЕЩЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА (Е В УМА И РЪЦЕТЕ НА БЪЛГАРИНА)

проф. д.ик.н. Васил Манов Петков

Европейското бъдеще на българската икономика ще бъде такова, каквото българинът може да си го представи, а после да се мобилизира и да го направи (сътвори). Световният опит (и на микро ниво, и на регионално, и на национално, и на глобално ниво) показва и доказва, че всеки един субект (отделният индивид, фирмата, националната икономика и т.н.) в края на краищата има такова бъдеще, такова утре, каквото съответният субект на един по-ранен стадий си го е представял, а после е успявал да се мобилизира и да го претвори в дело. Наистина България не е напълно свободна в решението си относно това, какво да е нейното бъдеще. Тя е и ще бъде участник в един диалог с Европейския съюз и неговите страни членки. Но едно е в тези преговори България да е без визия за бъдещето на своята икономика в обединена Европа, свършено друго нещо е България да разполага с аргументирана визия за това свое бъдеще в Европейския съюз. Едно е една страна да участва в преговорния процес без своя визия, без своите аргументи и свършено друго е, когато страната има своята визия, има своите аргументи.

Ако представата за идеалното жилище на бъдещето е колибата, то каквито и ресурси да бъдат разходвани, каквито и усилия да бъдат положени – резултатът

ще си бъде колиба. Ако представата за идеалното жилище на бъдещето е дворецът, то с разходваните ресурси и усилия може и да не бъде построен идеалният дворец, но при всички случаи резултатът няма да е колиба.

1. ЧЛЕНСТВОТО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ Е ЕДНА НОВА ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА

Изключителната възможност за развитие на българската икономика не се свързва с това, че тя ще получава бонификации, че тя ще бъде икономика с привилегирован статут. В случая става дума за възможност, идваща по линия веднъж на високите стандарти в икономическото развитие, достигнати в Европейския съюз, и втори път – по линия на високата възискателност и претенциозност на европейския пазар към създаването на стоки и услуги, казано иначе, към конкурентоспособността. Възможността за развитие на българската икономика трябва да се търси както по линия на изискванията за постигане на висока конкурентоспособност, така и по линия на условията, създавани в европейската общност за издигане на тази конкурентоспособност. Разбира се, че членството в Европейския съюз може и трябва да се свързва и с допълнителните възможности в тесния материален смисъл. Става дума за ония възможности, които се съдържат в регламентите за достъп и ползване на финансови ресурси от структурните и предприемаческите фондове.

Но, за да бъдат усвоени тези огромни възможности в българската икономика и на трите равнища (национално, регионално и фирмено), трябва да се положат огромни творчески усилия по изготвянето на необходимите документи, чрез които може да се усвояват съществуващите възможности по линия на финансирането от структурните и предприемаческите фондове. “Господ дава, но в кошара не вкарва”. Регламентът за правото на ползване на средства от двата вида фондове е онова, което “господ дава”. Но, за да бъде усвоена тази възможност, да бъде вкарана тя в кошарата на националното стопанство на България, са необходими високопрофесионални знания за разработката на национални планове за икономическо развитие, на регионални планове за развитие и на съответни инвестиционни бизнес проекти. Иначе възможността за ползване на ресурси от структурните и предприемаческите фондове ще си остане само абстрактна възможност.

И в областта на оползотворяването на съществуващата възможност за ползване на финансов ресурс за развитие на една национална икономика историческата справка дава достатъчно разнообразни примери. Разбира се, най-добрият пример си остава Ирландия. Този пример може да се окаже особено полезен на България, защото стартовите характеристики на ирландската икономика при нейното присъединяване към Европейския съюз не са били благоприятни, така както не са благоприятни и характеристиките на българската икономика. Примерът на Ирландия е подходящ поради това, че е пример на страна с относително близки до България размери. Разбира се, когато се препоръчва по-внимателно вглеждане и изучаване на опита на Ирландия, не бива да се остава с представата и заключенията, че този опит трябва да бъде пренесен на българска почва едно към едно. Уникалната ситуация в Ирландия реди уникалната стратегия за присъединяване

и интегриране на ирландската икономика в Европейския съюз. България може и трябва да се възползва от този опит, но не като го копира, а като го приложи творчески в своята уникална стратегия за присъединяване и интегриране.

Усвояването на възможностите за финансиране на икономическото развитие на България чрез предприсъединителните и структурните фондове открива едно много широко поле за доказване и за изява на българина като творец на блага, като стопански субект.

Членството в Европейския съюз е и нова изключителна възможност за развитие на българската икономика и заедно с това – огромно предизвикателство към това развитие и възможност за доказване и за изява на българина, и тежко изпитание за икономиката.

2. ЕВРОПЕЙСКОТО БЪДЕЩЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА Е ЕДНО ОГРОМНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО КЪМ УМА И РЪЦЕТЕ НА БЪЛГАРИНА

Европейският съюз представлява своеобразен клуб, в който имат право и могат да членуват и да се ползват от името на клуба определени субекти (физически лица или стопански агенти). Именно в този смисъл членството на България в Европейския съюз се явява предизвикателство към ума и ръцете на българина, защото той трябва да докаже и покаже, че е европеец по мислене, по манталитет, по възможности и по способности да твори блага с висока стойност, да създава стандарти. Не са особено много страните, на които е дадена възможност да доказват своята европейска принадлежност не в географски, а в съдържателен, т.е. в творчески смисъл. Пред България стои огромното предизвикателство да докаже, че е способна да дава своя принос за развитието и издигането на конкурентоспособността на европейската кауза в най-широкия смисъл на думата. Не е малко, няма и не може да има по-голямо предизвикателство от това да се даде шанс на някого да доказва своите способности и възможности. А членството в еднаква степен се явява предизвикателство и към ума на българина – както в смисъл на това да овладява и ефективно да използва в стопанството съществуващото знание, така и в смисъл на доказване на неговата способност да твори ново знание и да развива съществуващото знание.

Членството в Европейския съюз е едно огромно предизвикателство към българина в ролята му на творец на материални блага. Колкото и да е впечатляващ напредъкът в дадена област на икономиката, винаги има възможност за постигане на още по-висок напредък, за поставяне на още по-висок стандарт. Всъщност ръстът на успеха проличава единствено и само на канавата на предходните достижения и стандарти, на канавата на сравнението на собствените постижения на страната в икономиката с постиженията на другите страни. Колкото и голямо да е едно постижение, когато то се наложи на канавата на неусвоените възможности, се разкрива огромното поле за изява и доказване.

Самата цел за присъединяване и интегриране на българската икономика в Европейския съюз е най-голямото предизвикателство към таланта и способностите на българина. Нищо по-унизително не би могло да се случи на българина от това той да се окаже недостоен за оказаното му доверие и за предоставената му

възможност да бъде равноправен член на един елитен клуб, какъвто представлява Европейският съюз. Достатъчно е да се върнем към историята на желанието на Турция да стане член на Европейския съюз, за да се разбере какъв шанс се дава на страната ни с решението на съюза за присъединяването и интегрирането на България в него.

Когато става дума за предизвикателствата на присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз и по-точно за мащаба на тези предизвикателства, не би било зле да се потърси аналогия с предизвикателствата, които една голяма цел е поставила пред една нация. Едва ли има по-подходящ пример от проекта "Манхатън" за създаването на атомната бомба в Съединение щати. Именно тази мащабна и отговорна цел пред страната бе голямото предизвикателство към цялата нация – от обикновения човек до светилата в различните области на науката. Именно тази цел бе предизвикателството за разработката на теоретичните въпроси на създаването на атомната бомба, на въпросите на технологията и на самия производствен процес. Тази цел при нейното поставяне в началото на четиридесетте години, която е била оценявана като непостижима от най-големите умове на Америка, за надхвърляща човешките възможности, е била решена само три години след тези констатации. Предизвикателството на голямата цел мобилизира научния и всякакъв друг потенциал на Америка, за да бъде направено онова, което при други условия (по еволюционен път) най-вероятно би станало за столетие или столетия. Присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз е цел с еквивалентно (на проекта "Манхатън") за страната и народа значение и роля.

Предизвикателството на членството в Европейския съюз се отнася до всички българи от всички етноси, възрасти, пол и професия. Това предизвикателство в еднаква степен се отнася и за децата, и за младежите, и за хората в зряла възраст, и за възрастните. Но за да сработи това предизвикателство в България, трябва да бъдат създавани необходимите условия, които, от една страна, да изискват от всеки българин на своето място да разкрива и експлоатира в пълна степен своите възможности, за да твори блага (материални и духовни). И, от друга страна, в държавата трябва да бъде създавана такава атмосфера, която да не пречатства творческата изява на българина, а да я улеснява и стимулира. И нещо повече, става дума за такава съзидателна атмосфера, която да стимулира към по-нататъшно развитие на творческия потенциал на нацията. В края на краищата става дума не за друго, а за създаване на такава атмосфера в страната, която да отговаря на изначалните стремежи на човека – към себеизява и към благополучие.

Историческият опит (от по-далечното и по-близкото минало) предлага достатъчно примери на оползотворено предизвикателство, на предизвикателство, което е измъкнало определени страни от бездната на мизерията, от капана на безпътността и отчаянието. Най-пресният пример в това отношение е Ирландия.

И така, европейското бъдеще на България е едно огромно предизвикателство към конкурентоспособността на нейната икономика (към нейните сектори и отрасли; към реалния сектор и неговите отрасли; към сектора на услугите и неговите отрасли; към ноосферата и нейните отрасли; с една дума, към първичния, вторичния и третичния сектори и техните отрасли), към финансовия сектор (финансовата система), към реструктурирането и конкурентоспособността на икономиката.

3. ЕВРОПЕЙСКОТО БЪДЕЩЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА Е ЕДНО ТЕЖКО ИЗПИТАНИЕ, Е ЕДНА ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ ЗА УМА И РЪЦЕТЕ НА БЪЛГАРИНА

Много са причините, поради които европейското бъдеще на българската икономика ще е едно тежко изпитание, една изключителна отговорност за ума и ръцете на българина. Но най-голямата причина си остава тази, че присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз става на базата на политическо решение. Въпреки впечатляващата разлика в степенята на икономическо развитие на България спрямо средното ниво на развитост на икономиката на Европейския съюз (и особено спрямо степенята на развитие на водещите икономики в съюза) на България е предоставена възможност, дава и се шанс за присъединяване и интегриране. Ще съумее ли България в непродължителен период да преодолее тази разлика, ще съумее ли България да изгради такава икономика, която да е синхронна с икономиката на Европейския съюз, ще бъде ли българската икономика бремене, воденичен камък за икономиката на Европейския съюз, или обратно – постепенно ще става равностоен елемент на европейската икономика? – това е изключително тежкият и отговорен въпрос, който стои пред страната и народа.

И най-голямото изпитание и отговорност са свързани с доказването на това, че българската икономика е в това си състояние не защото българинът е лош стопанин, а защото е имал лошия шанс да не е субект, който сам избира посоката и начина на своето развитие. За съжаление, посоката и начинът на развитие на България са били определяни от други (великите сили).

За първи път България получава шанс за себедоказване на сцената, на която се творят стандартите на социално-икономическия, екологичния и научно-техническият прогрес.

4. ЧЛЕНСТВОТО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ Е И НОВА ИЗКЛЮЧИТЕЛНА ВЪЗМОЖНОСТ ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА, НО И СЪЩЕСТВЕНО ОГРАНИЧЕНИЕ ПРЕД ТОВА РАЗВИТИЕ

Присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз, както бе посочено, е една изключително широка, многоаспектна тема, един сложен и противоречив процес. Присъединяването и интегрирането на българската икономика към Европейския съюз са едновременно и една изключителна възможност за развитие на българската икономика, и една възможност за доказване и изява на българина, и огромно предизвикателство пред развитието на българската икономика, и огромен шанс за това развитие, и една изключителна отговорност за ума и ръцете на българина, и едно тежко изпитание за него. В същото време присъединяването и членството на България в Европейския съюз се явява и едно съществено ограничение пред развитието на българската икономика.

Членството в Европейския съюз се явява и ограничение пред развитието на българската икономика – в смисъл, че тя трябва стриктно да съблюдава нормите на стопанско поведение в общността, да спазва нормативните изисквания към стопанската дейност, както и регламентите за спазване на стандартите и кво-

мите пред това развитие. Ако членството в Европейския съюз бъде представено като задача на линейното програмиране, то посочените изисквания се явяват ограничения на оптимизационната задача в собствения смисъл на думата.

Но това, което в този случай изпъква като ограничение, в същия момент, гледано от друга гледна точка, изпъква и като възможност за развитие на българската икономика, и като предизвикателство към това развитие. От друга страна, спазването на стандартите и квотите се очертава като трудно и тежко изпитание, а и като отговорност пред развитието на българската икономика.

И така, присъединяването и интегрирането на българската икономика към Европейския съюз изпъква като “многоликия Янус” – в смисъл, че в един и същи момент от времето изпълнява различни роли, изисква непременно спазване на определени условия и регламенти, в същото време създава възможности за развитието на икономиката, предизвикателства пред това развитие, отговорност и изпитание пред българите по отношение на това развитие.

Особеното е в това, че всички тези “лица”, че всички тези страни (понякога взаимно противоречащи си) са равнопоставени. Нито една от тях няма първенстваща роля, нито една от тях не може да бъде пренебрегната. Обратно, за да има успешен и плодотворен присъединителен и интеграционен процес, трябва да бъдат удовлетворени в еднаква степен изискванията на всички страни.

5. ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО И ИНТЕГРИРАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ СЕ НУЖДАЕ ОТ УСИЛИЯТА И ТАЛАНТА НА ЦЯЛАТА НАЦИЯ

Присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз (ЕС) е едно голямо, изключително трудно и отговорно начинание, което се нуждае от мобилизацията на усилията, енергията и таланта на цялата нация. Както учи великият българин, патриархът на българската литература Иван Вазов, голямото дело се нуждае и от ума на умния, и от мъдростта на мъдрия, и от парите на богатия, и от труда и усърдието на всеки българин. Затова една от най-тежките задачи във връзка с успешното интегриране на България в ЕС е приобщаването на всички българи към голямото дело – присъединяване и интегриране на българската икономика в ЕС. Ирландия успя да мобилизира своето население чрез една качествена стратегия в името на европейската кауза на страната и за изключително кратък срок постигна впечатляващи успехи, за които успехи тя получи прозвището “европейския икономически дракон”.

Присъединяването и интегрирането на една страна в ЕС при няколкото негови разширения са давали нещо на съответната страна и нещо са вземали от съответната страна. По тази причина народите на присъединяващите се към ЕС страни са реагирали по един или друг начин. Страните са предявявали едни или други изисквания към присъединяването. Различните страни по различен начин са изразявали съгласието си с провежданата в даден момент икономическа политика в съюза и още повече с измененията в тази политика. Реакциите на народа както на по-рано присъединилите се страни към ЕС, така и на новоприсъединилите се страни, са били различни към едни или други решения на съюза. Съвсем пресни са спомените за провеждането на референдуми или призивите за провеждане на ре-

ферендуми по един или друг въпрос на политиката на ЕС. И при това, референдуми или призови за референдуми са налице както в страни, които отдавна са членове на ЕС (страни със сериозна история като членове на ЕС), така и в страни от последното разширение на съюза.

Членството на една страна в ЕС и по-точно решението за такова членство е аналогично на брака между мъжа и жената. Всеки от двамата, сключващи брачния съюз, получава нещо и в същото време губи нещо. Успешният брак е този, при който в крайна сметка печелят и двамата съпрузи. Това, което печели всеки от тях, е неизмеримо повече спрямо онова, което всеки от двамата губи от брака. “Жертвата”, която прави всеки от съпрузите, се явява цената на ползата, която получава от брака. Успешният брак предполага и взаимна вяност, и сътрудничество, и общи грижи и усилия. Но заедно с това истинският брак е този, който не нарушава свободата, който не унищожава самоличността (идентичността) нито на мъжа, нито на жената, не унищожава личното Аз.

Успешното и плодотворно интегриране на България в ЕС се нуждае от оценка на един и същи процес през две призми: през призмата (очите) на ЕС и през призмата на интереса на България. Историческата справка показва колко важно за успешния и плодотворен интеграционен процес е умението този процес да бъде анализиран и оценяван през двете призми, колко важно е уважението към едната и към другата оценка. В края на краищата един и същи процес изглежда по различен начин, когато се пресее през едната и през другата призма. Истинският интеграционен процес се постига тогава, когато се уважават и удовлетворяват изискванията на двете призми.

Реакциите на страните (отдавнашни членове на ЕС и новоприсъединили се) спрямо една или друга политика на ЕС, спрямо една или друга промяна в тази политика е много сериозен “светофар” за присъединяваща се България. Тези реакции, които стигат до референдуми или призови за референдуми, са една своеобразна камбана, към чийто звук България не трябва да се отнася с безразличие.

Щом като реакциите на народите на страните – членки на ЕС, не са еднозначни – сто процента утвърдителни или обратно, сто процента отрицателни, щом като всяка от страните членки реагира по свой начин на членството в ЕС, на политиката на ЕС и на измененията в тази политика, щом като спрямо една идея за промяна в тази политика различните страни реагират по различен начин, водени от своите интереси, то напълно естествена е и пъстротата в реакциите на българите спрямо членството в ЕС и политиката на ЕС. И това, което изрично трябва да бъде посочено, се отнася до необходимостта от правилно разбиране на тази пъстрота. И още, пъстротата не бива да се разбира като нежелание за интегриране, още по-малко като враждебност към това интегриране. Трябва да се знае освен това, че пъстротата в реакциите на българина към идеята за интегриране в ЕС има своите допълнителни причини, за които ще стане дума.

6. ПРИПОЗНАВАНЕТО НА ОТГОВОРНОСТИТЕ И ПРАВАТА НА ВСИЧКИ СУБЕКТИ ОТНОСНО РЕАЛИЗАЦИЯТА НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ – ИМПЕРАТИВ НА УСПЕХА

Присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз има едновременно и своите въпроси и проблеми, които трябва и могат да се решават на национално ниво, и въпроси и проблеми, които трябва и могат да бъдат решавани на ниво район за планиране, и въпроси и проблеми, които трябва и могат да бъдат решавани на ниво област, и въпроси и проблеми, които трябва и могат да бъдат решавани на ниво селище, и въпроси и проблеми, които трябва и могат да бъдат решавани на ниво община, и въпроси и проблеми, които трябва и могат да бъдат решавани на ниво най-малка населена териториална единица. Казано иначе, отговорностите и правата относно развитието на регионалната икономика за всяка една териториална единица (била тя по-голяма или по-малка) имат едновременно и своите национални измерения, и своите измерения по линия район за планиране, и своите областни измерения, и своите най-конкретни измерения в пределите на най-малката териториална единица.

По тази причина поставянето на регионалното развитие на правилна плоскост се нуждае от **припознаване** на съответните отговорности и права по обезпечаване на това развитие от всички субекти – държава, район за планиране, област, големи селища и общини ..., малки селища. От решаването на тази задача – припознаването на отговорностите и правата на различните субекти, както по разработката на “образа” на бъдещата регионална икономика (т.е. на стратегиите за регионално развитие), така и по организацията на изпълнението на стратегиите за регионално развитие, ще зависи успешното или неуспешното бъдеще на регионалната икономика.

7. “ЗАКОННИЯТ” СКЕПТИЦИЗЪМ НА БЪЛГАРИНА КЪМ ВСЯКА НОВА ПОЛИТИКА (В Т.Ч. И КЪМ ПОЛИТИКАТА НА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ)

Както бе посочено, членството на България в Европейския съюз е една многолика и многоаспектна тема, една съдбовно важна за българина тема и стъпка. И колкото по-многостранно е “огледана” и “избистрена” тази тема, толкова по-успешни ще бъдат практическите стъпки по нейната реализация. В зависимост от ъгъла, от който се визира тази тема, ще има едни или други оценки за нея. В едни случаи тя ще генерира оптимизъм и даже еуфория, а в други случаи: скептицизъм, подозрителност и не е изключено – даже враждебност. Много често скептицизмът, подозрителността и евентуално враждебността могат да бъдат плод на недоразбиране на интеграционния процес, както и на некоректни интерпретации и внушения. Затова процесът на присъединяване се нуждае от задълбочен научен анализ на всички възможни гледни точки, от всички възможни страни.

Първият законен въпрос, който си поставят и ще си поставят българите, е относно ползите, които ще носи на България и българина членството в Европейския съюз. И българинът ще иска да знае не просто дали членството в Европейския съюз ще носи ползи за България, но за кого точно в България. Ако тези

ползи ще са само за тези българи, които ще се доберат до някакви чиновнически постове в Брюксел или в София, то настроенията и реакциите, свързани с членството, ще бъдат едни у тези, които могат “да се вредят” за такива постове, и свършено други у тези, които няма да успеят да се класират за такива постове.

Българинът се е напатил от превъзнасяне на една или друга политика, на една или друга промяна. По тази причина неговият скептицизъм към членството на България в Европейския съюз е напълно законен и резонен. “Парен каша духа!” И за този скептицизъм българинът не може и не бива да бъде винен и упрекван. Този негов скептицизъм трябва да бъде разбран и уважаван. Той се явява израз на неговия защитен инстинкт. Не бива да се иска от българина да е щастлив от перспективата за членство в Европейския съюз. Не бива да се иска от него нито прехласване по тази перспектива, нито превъзнасяне пред нея. Българинът не бива да се вини за това, че пренася своето разочарование от едни процеси към други, че гледа под лупа политиката на присъединяване и интегриране. Напротив, трябва да се уважаваат осторожността и предпазливостта, с които българинът се отнася към идеята за присъединяване и интегриране, неговото възглеждане и внимателно преценяване на чуждия опит в областта на присъединяването и интегрирането.

Трябва да не се забравя, че един и същи процес изглежда по различен начин в зависимост от призмата, през която този процес се наблюдава. По един начин изглежда процесът на присъединяване на България към ЕС през призмата, през очите на самия ЕС. По друг начин изглежда същият процес през призмата на българина. Той (българинът) се нуждае от разшифроване на тази перспектива на езика на неговото ежедневие и бъдеще – по-близко и по-далечно.

Колкото и некоректна да е аналогията с миналото, все пак тя може да бъде полезна като превенция. Българинът вече има зад гърба си опита (и меда, и жилото на този опит) от участието на България в процеса на т.нар. социалистическа интеграция (в рамките на СИВ). Онези хора, за които тази интеграция бе създавала необходимия уют и комфорт, изискваха от всички граждани на България да я възприемат и да се отнасят към процесите на въпросната интеграция по начина, по който те усещаха на свой гръб тази интеграция и ползите от нея. А тези ползи категорично бяха различни: за участващите в обслужването на интеграционния процес българи те бяха едни, а за редовите българи – други.

Зад всеки един социално-икономически процес стоят човешки съдби, съдби на институции и т.н., в крайна сметка стои съдбата на българина и България. По тази причина, когато започнат разсъждения по темата “Европейското бъдеще на българската икономика”, а такива разсъждения са повече от необходими, най-напред трябва да се отговори на въпроса: “Изпитват ли страхове българите за съдбата на своята икономика, за нейните сектори и отрасли, за съдбата на икономиката на своите региони?”. И най-важното – от какво изпитват страхове българите по повод на съдбата на своята икономика?

А страховете на българите са сериозни относно бъдещето на тяхната икономика. Тези страхове са свързани с присъединителния и интеграционния процес на България към Европейския съюз (ЕС). И тези страхове са напълно разбираеми и основателни особено на фона на онова, което стана и става в отраслите на българската икономика и преди всичко в промишлеността и селското стопанство в резултат на прехода към пазарна икономика и демократично общество. Тъкмо поради това българите не могат да бъдат (и слава Богу) не са равнодушни към

възможните сценарии, по които може да тръгне икономиката на България в процеса на присъединяване. А в груб план тези сценарии са: *първи* – икономиката на България в бъдеще ще се запази такава, каквато е към края на 2004 г.; *втори*, когато присъединяването на България към ЕС ще бъде съпътствано със сериозна редукция на българската икономика; и *трети*, когато присъединяването на страната към ЕС ще разкрие нови перспективи пред развитието на българската икономика.

Най-неблагоприятният, малко е да се каже най-неблагоприятен, най-коварният сценарий е вторият, а най-желаният – третият. Но, за да не се случи вторият сценарий – всичко зависи от българите. Големият въпрос, на който трябва да се даде най-точният и верен отговор, е: “С какво може да се отстои каузата на българската икономика, какво трябва да направят българите, в т.ч. академичните среди, в името на отстояването на тази кауза?”

В настоящата студия се прави опит за очертаване на опорните точки на онава, което трябва да се направи в името на достойното бъдеще на българската икономика, на нейното адекватно и достойно вписване в единната европейска икономическа система. Става дума за онава, което трябва да направят българите за тяхната икономика, за да бъде тя равностоен и равноправен партньор в единната европейска икономическа система, а не да бъде в ролята на “доведеното дете”. България е обречена да бъде част от интеграционния процес в Европа, но за нея е добре да бъде достоен член на Европейския съюз. България не би желала да бъде в ролята нито на готованеца, нито в ролята на слугинята в единния европейски дом.

Не е възможно да бъдат определени стъпките, които трябва да измине българската икономика в процеса на нейното присъединяване и интегриране към ЕС, без да бъдат очертани областите в икономиката, за които вече съществуват твърди ограничения. Става дума за ограничения, които декретират определени изисквания и поведение на стопанските агенти. Също толкова важно е да се определят областите от социалния живот, за които няма документи, които да декретират определени изисквания и поведение. В областта на образованието, науката и научните изследвания например няма документи, които да декретират изисквания и поведение. Нещо повече, документите препоръчват такова развитие на науката и научните изследвания и на образованието, което да повишава конкурентоспособността на икономиката и качеството на живот на хората.

Единствената директива, която съществува в главата за образование, се отнася до обучението на децата на мигриращи работници. Самата директива препоръчва и отстоява опазването на богатството на културното разнообразие. Не съществуват директивни предписания и в Болонската декларация. Или по-точно: няма директиви и предписания, които да блокират развитието на образователната система на България, които да предписват затихване и отмиране на тази система. Обратно, предписанията, доколкото съществуват, се отнасят до модернизиране на образователната система с цел да служи на издигането на конкурентоспособността на икономиката и подобряване на качеството на живот на хората.

Очертаването на двете групи области: на тези, за които са разписани твърди ограничения; и на тези, за които няма разписани такива твърди ограничения, е от изключителна важност за формирането на стратегията и тактиката на присъединителния и интеграционния процес. Една е задачата за присъединяване и интегриране на сектори и отрасли на българската икономика в ЕС, за които отрасли и

дейности съществуват разписани твърди ограничения, съвършено друга е задачата за присъединяване и интегриране в сектори и области, за които няма твърди ограничения. В първия случай става дума по същество за настаняване на съществуващ, на формиран единен европейски пазар. Във втория случай става дума за участие във формирането на единен европейски пазар – какъвто е случаят например с единния европейски пазар за образователни услуги. Една е задачата да се направи пробив и настаняване на единния европейски пазар за селскостопанска продукция, произвеждана на база съществуващи технологии, съвършено друго нещо е задачата за участие на България във формирането на единния европейски пазар за екологично чиста селскостопанска продукция. Още веднъж ще бъде посочено, че е налице огромна разлика между намиране на място под слънцето на съществуващ пазар и извоюване на място чрез участие във формиране на нов пазар.

Големият шанс за България е в осъзнаването на възможностите, които съдържа в себе си формирането на пазара за екологично чиста селскостопанска продукция, защото на този пазар все още отсъстват установили се факти (в т.ч. “парцелиране” на пазара), с които страната да бъде принудена да се съобразява. Обратно – страната има възможност да участва активно в създаването на факти в бъдеще, в т.ч. на факти, свързани с “парцелирането” на пазара.

И така, подозрителността на българина към присъединителния и интеграционния процес на България в ЕС е напълно логична и резонна. Тази подозрителност може да бъде преодоляна не с груба сила, а с търпеливо и професионално разкриване на същността на интеграционния процес пред обикновения българин, чрез разкриване на възможностите, шансовете и ползите, които ще донесе на България интегрирането ѝ в ЕС. Тази подозрителност може да бъде преодоляна, ако българинът може да бъде убеден, че идеята за присъединяване и интегриране на България в ЕС не е кампанийна задача, не е въпрос на поредно мероприятие, че присъединяването и интегрирането са отговор на една обективна закономерност, на една обективна тенденция.

8. ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ Е ЕДНА МНОГОЛИКА И МНОГОАСПЕКТНА ТЕМА

Членството на България в Европейския съюз е една многолика и многоаспектна тема, една съдбовно важна за българина тема и стъпка. И колкото по-многостранно е “огледана” и “избистрена” тази тема, толкова по-успешни ще бъдат практическите стъпки по нейната реализация. В зависимост от ъгъла, от който се визуира тази тема, ще има едни или други оценки за нея. В едни случаи тя ще генерира оптимизъм и даже еуфория, а в други случаи: скептицизъм, подозрителност и не е изключено – даже враждебност.

Трябва да се посочи, че и еуфорията, и скептицизмът, и евентуалната враждебност ще бъдат налице тогава, когато многоликата тема се визуира само през една гледна точка, само през една призма. И колкото през повече гледни точки, през повече призми се анализира многоликата тема, толкова по-уравновесена и балансирана ще бъде оценката за нея.

Именно по тази причина в досегашните дискусии по тази тема в страната имаше достатъчно широка пъстрота в мненията и оценките, имаше в това число полярно противоположни становища и оценки. В хода на дискусиите постепенно бяха преодолени пречките за “недоразуменията” в политическите среди и е налице консенсус в полза на присъединяването и интегрирането. Тази тема е дискутирана достатъчно нашироко по неформални поводи и в широките слоеве на населението. В резултат на дискусиите в обществото по тази тема е формиран консенсус и сред политическите сили, и сред народа. И този консенсус е в полза на идеята за присъединяване и интегриране на българската икономика в Европейския съюз.

Но този консенсус, макар и безкрайно необходим за практическата реализация на идеята, не е достатъчен за тази реализация. Същинската работа по присъединяването и интегрирането се нуждае от допълнителни погледи върху процеса на присъединяването и интегрирането, чрез които да могат да бъдат очертани най-точните практически стъпки по реализацията на идеята за присъединяване и интегриране. Един от най-съществените аспекти, от които трябва да бъде огледана темата на присъединяването, е научният аспект. Голямото предимство на този аспект спрямо всички останали е в това, че той визира (или трябва да визира) въпросната тема от всички възможни гледни точки, защото предметът на науката по дефиниция е по-широк от предмета на една политическа сила или на коалиция от политически сили. Именно науката има “привилегията” да визира темата за присъединяването и интегрирането от всички възможни гледни точки, през всички възможни призми.

Присъединяването и интегрирането имат и своите общетеоретични (т.е. философски) въпроси и проблеми, и своите конкретни въпроси и проблеми. Изрично трябва да се посочи, че разшифроването на конкретните въпроси и проблеми на присъединяването и интегрирането ще стане толкова по-вярно, колкото по-добре са очертани общите въпроси на процеса на присъединяване и интегриране.

Скелетът, носещата конструкция на такава мащабна и многоаспектна тема като присъединяването и интегрирането на българската икономика към Европейския съюз, може да бъде видян и анализиран само на основата на съответното достатъчно разстояние, само с помощта на “птичий поглед”. Настоящият доклад е един опит за такъв поглед, който няма претенциите да е погледа на абсолютната истина, на най-точните и най-верните теоретични абстракции върху темата. Докладът преследва по-скромна цел – и тя е да провокира към професионален размисъл по съдбовно важната за България тема. Има за задача да анализира в аванс евентуални “подводни камъни и течения”, да светне “червения светوفар” на важните кръстовища по пътя на присъединяването и интегрирането. Авторът на доклада е убеден в голямата полза от научната подозрителност, от научното съмнение в непогрешимостта на едно или друго решение във връзка с присъединяването и интегрирането. Авторът е убеден, че няма идеални решения, че има по-добри, по-малко добри, не дотам добри ... грешни решения. Казано иначе, авторът е убеден, че има по-малко грешни, грешни и абсурдни решения. Всяко едно решение е носител и на позитивни, и на негативни резултати. Затова е много важно на стадия на вземане на решения да бъдат полагани необходимите усилия във връзка с отговора на въпроса: “какви скрити опасности и заплахи генетично съдържа в себе си едно решение, което се взема днес?”.

За съжаление, на стадия на вземане на решение вземащите това решение най-често се вторачват в желаните и очаквани позитивни резултати, които то ще донесе непременно в бъдеще. На този стадий у вземащите решения няма охота да се погледне дали в бъдеще съответното решение не би донесло и опасни последици. Не са редки случаите на подозрителност в неоялност и на обвинение в недобро-намереност и даже във враждебност към едно решение (към една политика), когато някой сигнализира и предупреждава, че това решение (тази политика) ще бъде носител на негативни резултати и последици в бъдеще.

Подходящ за случая пример дава Ал Гор в неговата книга „Застрашената земя“. Става дума за разсъжденията и оценките на Ал Гор за откриването и използването в практиката на химическите препарати ДДТ и хербицида „Ейджънт ориндж“. Когато през 40-те години бил открит и създаден препаратът ДДТ, човечеството решило, че е намерило „философския камък“ за справяне с вредителите (гризачите и плевелите) в аграрния сектор. След 50 години използване на препарата ДДТ човечеството установило, че за тези 50 години препаратът е причинил на това човечество много пъти повече вреда, отколкото донесените ползи. Съща е оценката и по повод на хербицида „Ейджънт ориндж“. Чрез прочистването на джунглата с този хербицид във Виетнам, САЩ наистина са понесли по-малко жертви във войната. Но, за съжаление, същият хербицид е нанесъл многократно повече вреда на САЩ, защото поколението на войниците, воювали във Виетнам, в масовия случай е изродено. Тези два примера на Ал Гор са достатъчно поучителни да ни гържат в напрежение при вземане на всяко едно решение и особено на решение със съдбовна важност за България и българския народ.

И така, няма решение, което да „ражда“ само позитивни резултати, няма институт или институция, която да е идеална и безпогрешна и да не подлежи на развитие и усъвършенстване. Ако Римският договор, с който бе поставено началото на обединението на Европа, на създаването на Европейския съюз, бе идеалният договор, нямаше да се роди Римският клуб, който ратува за интегриране от по-висш порядък спрямо това, което се осъществява и е практика в Европейския съюз. Разбира се, че между двата договора няма противоречие, но си остава истината за наличие на два инструмента в служба на по-приемливото и достойно бъдеще на човека и човечеството.

9. ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В ЕС СЕ ЯВЯВА ОБЕКТИВЕН ПО СВОЯ ХАРАКТЕР ПРОЦЕС

Присъединяването на българската икономика в ЕС е обективен по своя характер процес и е част от процеса на глобализация и интеграция в световен мащаб. Но едно нещо е даден процес да е обективен. Едно нещо е даден процес да е необходим, свършено друго нещо е това, как се осъществява този процес. А това осъществяване може да става по адекватен към изискванията на същността на обективния процес начин. Но практическото осъществяване на този процес може да става и по неадекватен спрямо изискванията на обективния процес начин. Много и много пъти българинът бе потърпевш от неадекватна политика на осъществяване на обективно необходими промени в икономиката и обществото. Много и много пъти върху гърба на българина са стоварвани последиците от неа-

декватната политика на провеждане на необходими промени. С такива примери е пребогата българската история (по-далечна и по-близка).

Трябва да се знае, че една неадекватна политика на осъществяване на обективно необходими промени, която продуцира такива реалности, които са неприемливи за хората, ражда недоверие у хората не само към тази политика, но и към всяка следваща политика – макар това да е най-правилната, най-разумната, най-добре работещата за интересите на хората политика. Казано иначе, била тя и най-човешката политика. Освен това, трябва да се знае, че една провалена политика, а всяка една неадекватна политика в края на краищата става провалена политика, създава лоби, създава си яростни поддръжници, които с цената на всичко искат да съхранят живота на тази политика, защото тя ги устройва и отстоява техните користни интереси.

Присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС, както бе посочено, се явява обективен по своята същност процес. Но този процес може да се осъществи по различен начин – успешен или неуспешен, приемлив или неприемлив. Присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС безспорно е в интерес на България. Но този процес е в интерес на България като обективна възможност, която може да бъде оползотворена, но може да бъде и пропусната. Едва ли ще се намери българин, който да бъде против присъединяването и интегрирането, щом то е в негов интерес. Но българинът е узрял за това, че присъединяването и интегрирането на България в ЕС трябва да стане на равнопоставена основа и по един цивилизован и достоен за българина начин.

Българинът е узрял, че трябва да се прави разлика и прави разлика между политическо решение за присъединяване и интегриране и икономически основания, които да гарантират равнопоставеното и достойно членство в ЕС. Българинът си дава сметка за сериозната разлика между степента на развитост на българската икономика и тази степен на развитие, която притежават икономиките на страните членки. Българинът е напълно наясно, че почти всички страни, които са се присъединявали към Съюза при няколкото негови разширения, са имали икономики на по-ниска степен на развитие спрямо икономиките на страните, положили началото и основите на ЕС.

Заедно с това политическото решение на ЕС за присъединяване и интегриране на България в него не бива да се приема нито като незаслужена привилегия, нито като политически аванс. На една по-широка времева плоскост това решение на ЕС може и би следвало да се разглежда и като компенсация на България за това, че при подялбата на света на сфери на влияние от Великите сили тя е била придавана към едни или други сфери и в края на краищата се е оказвала в губещи позиции от политическата подялба на света.

Трябва да се знае, че между политически умни решения и икономически умни решения няма тъждество, макар да е добре на политически умните решения да съответстват икономически умни решения. Много често в живота политически умните решения не се съпътстват и от икономически умни решения, както и обратното – икономически умните решения може да не се окажат и политически умните решения. Но идеалът, към който трябва да бъде налице стремеж, е на политически умните решения да бъдат намерени съответните умни икономически решения. И обратно, на умните икономически решения да се търсят и намират и умните политически решения. Това е особено важно изискване, защото и едните, и

другите решения се вземат в ситуация на сложили се факти (политически и икономически).

А и едните, и другите решения – политически и икономически – на свой ред водят до нови факти и реалности в резултат на осъществяването на интеграционния процес. И много често вярното решение върви по острието на бръснача, поради което много лесно може да се попадне в един или друг “капан”. По тази причина много важно е авансовото коментирание на тези въпроси, които могат да се окажат в бъдеще препъни камък за успешния и продуктивен интеграционен процес. Авансовото коментирание на евентуалните подводни камъни не е нищо друго освен прилагането към конкретния случай на педагогическия похват на Хитър Петър с тегленето на детските уши – от него има смисъл, когато стомните са здрави, а не когато те са на парчета.

10. ЧЛЕНСТВОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ОТНОШЕНИЯТА Й С ОСТАНАЛИЯ СВЯТ

Членството на България в Европейския съюз съвсем не означава изолиране на страната от останалия свят. Всяка страна има правото да установява поддържа и развива изгодни икономически взаимоотношения с други страни от останалия свят, стига това да не уврежда интересите на Европейския съюз като система и на неговите страни членки. Както бе посочено, присъединяването и интегрирането на България в Европейския съюз е част от един по-общ процес на интернационализация и глобализация в световен мащаб.

Традиционно важни за България са били, са и ще бъдат икономическите ѝ взаимоотношения с Русия. И тези взаимоотношения на България с Русия не са алтернатива на отношенията ѝ с Европейския съюз, а се явяват необходими на България, в т.ч. необходими за нейното успешно интегриране в Европейския съюз. Казано иначе, отношенията на България с Европейския съюз, от една страна, и отношенията ѝ с Русия, от друга, не се намират в релация от типа “или” – или България ще има отношения с Европейския съюз, или тя ще има такива отношения с Русия. Отношенията на България веднъж с Европейския съюз и втори път с Русия се намират в отношение на релация “и” – и отношения на България с Европейския съюз, и отношения на страната с Русия. Особено е в това, че развитието на икономическите отношения на България с Русия е едно от важните условия за успешното развитие на икономическите отношения на България с Европейския съюз, в т.ч. и за успешното присъединяване и интегриране на България в Европейския съюз.

11. ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО И ИНТЕГРИРАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И ПРЕХОДЪТ КЪМ ИКОНОМИКА, БАЗИРАНА НА ЗНАНИЕТО, Е ЕДИНЕН ПРОЦЕС

Присъединяването и интегрирането на България в ЕС и преходът от икономика на база индустриални технологии към икономика на знанието, към икономика, базирана върху информационните технологии, трябва да протичат едновременно като единен процес. Не би било добре, ако задачата за присъединяване и интегри-

ране, от една страна, и задачата за преход от икономика, базирана на индустриалните технологии към икономика, базирана на информационните технологии, от друга страна, се разглеждат поотделно и независимо една от друга. Не би било добре, ако задачата за присъединяване и интегриране в Европейския съюз се разглежда във и независимо от задачата за реструктуриране на икономиката, от задачата за издигане на конкурентоспособността на икономиката, от задачата за модернизиране на икономиката.

Това са задачи на един и същи процес – уелото (интелигентното и професионално) или неумелото развитие на икономиката и обществото. И този процес има едновременно и своята страна, явяваща се съдържание на реструктурирането, и своята страна, явяваща се съдържание на модернизирането, и своята страна, явяваща се съдържание на повишаване на конкурентоспособността. Крайно неразумно би било тези процеси да бъдат разглеждани независимо един от друг или да се търси някаква последователност в тяхното протичане. Напротив, това са процеси, които съществуват едновременно (паралелно) и се осъществяват един чрез друг. Нецо повече, във времето те взаимно се трансформират един в друг, представляват един спрямо друг и причина, и следствие. И още: трябва да се знае, че в света протича реструктуриране, чието съдържание се явява “ренесанса” на класическите отрасли на базата на високотехнологичните. Лошо би било в България най-напред да се осъществи реструктуриране в рамките на технологичната база на втората вълна, а след това да се пристъпва към реструктуриране към технологичната база на третата вълна.

12. ИЗИСКВАНИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КЪМ ПРИСЪЕДИНЯВАЩА СЕ БЪЛГАРИЯ

Една стратегия и политика изобщо, в т.ч. една стратегия и политика на присъединяване и интегриране на България в ЕС, ще са толкова по-успешни, колкото по-пълно отговарят на обективната логика на развитието и на реалностите, характерни за икономиката на XXI век, колкото по-пълно отговарят на изискванията на Европейския съюз към присъединяваща се България. Не е логично да се пристъпва към разработката на Стратегия за присъединяване и интегриране на българската икономика в Европейския съюз, без да се познават критериите и изискванията (на присъединителния и интеграционния процес на България в ЕС) към икономическото развитие на страната, в т.ч. към регионалното икономическо развитие. Не е логично да се пристъпва към разработка на такава стратегия, без да се познава регионалната политика на ЕС и изискванията на тази политика към регионалното развитие на присъединяваща се България.

Особеното е в това, че ЕС е разписал **и критериите (стандартите), които трябва да бъдат постигнати от страните, желаещи да се интегрират в ЕС.** Заедно с това ЕС е разписал **и начина, по който ще помага на страните чрез своите предприемителни и структурни фондове** на този процес и на понататъшното социално-икономическо и екологично развитие на страните.

12.1. Критериите на присъединителния и интеграционния процес – императив на поведение на макро, регионално и микро ниво

Успешното и безпроблемно присъединяване и интегриране на България към ЕС е и ще бъде в пряка зависимост от това, доколко страната отговаря и ще отговаря на изискванията и критериите за присъединяване и интегриране, в т.ч. на специалните критерии и изисквания, съдържащи се в документите, регламентиращи източното разширение на съюза (Копенхаген – 1993 г.). Освен критериите от Копенхаген България ще трябва да покрива и критериите от Маастрихт (1991 г.), които стоят в основата на изграждането на икономическия и валутния съюз.¹ Тези критерии и изисквания са и едно тежко изпитание за българската икономика, но те могат и трябва да бъдат превърнати и в мотив за мобилизация на българите, в мотив за доказване на способностите на българина.

От трезва оценка се нуждае готовността на ЕС да приобщи от 1 януари 2007 г. България. Това желание и тази готовност на ЕС са преди всичко политически мотивирани, което съвсем не означава, че установеният ред в ЕС и критериите и изискванията към страните, желаещи да бъдат членове на съюза, са подценени или най-малкото загърбени и забравени. Нещо повече, тези критерии и изисквания ще бъдат съблюдавани най-строго и педантично. И защото се “формира” измамната представа, че времето на критериите за принадлежност към икономическия и валутен съюз от Маастрихт (1991 г.), както и времето на критериите от Копенхаген (1993 г.) е изтекло, тези критерии ще бъдат изрично посочени още веднъж (макар и да са го болка известни не само на професионалистите, но и на широката публика), за да се знае какви препятствия трябва да бъдат овладени от България по пътя ѝ към Европейския съюз.

Според решението на Европейския съвет (Копенхаген – 1993 г.) асоциираните страни могат да се присъединят към ЕС, когато бъдат в състояние “да поемат отговорностите за членство като отговарят на определени политически и икономически условия”. Копенхагенските критерии изискват от страните-кандидатки за присъединяване:

- стабилност на институциите, гарантиращи демокрация, правова държава, спазване на правата на човека и зачитане и закрила на малцинствата (политически критерии);
- наличие на функционираща пазарна икономика, а също и способност за посрещане на конкурентния натиск на пазарните сили вътре в съюза (икономически критерии);

¹ Договорът от Маастрихт, с който европейската общност бе преобразувана в Европейски съюз, определи следните критерии за принадлежност към икономическия и валутния съюз: **инфлация** – за инфлационен критерий се приема средната стойност от инфлацията на трите страни – членки на съюза, с най-ниска инфлация, плюс 1,5 %; **лихвени проценти** – за такъв критерий се приема средната стойност от лихвените равнища по десетгодишните държавни облигации на страните – членки на съюза, плюс 2 пункта; **публичен дълг** – за такъв критерий е определен максимумът 60 % от БВП; **бюджетен дефицит** – за такъв критерий е предвиден максимумът от 3 % от БВП; **валутен курс** – за такъв критерий е определена 15 % флукутация над и под определен валутен курс спрямо еврото. В Договора от Маастрихт освен това са заложили изисквания и критерии от областта на социалната политика по повод на трудови възнаграждения, здравеопазване и безопасност на труда.

- способност за поемане на задълженията, произтичащи от членството, включително и придържане към целите на политическия, икономическия и валутния съюз (институционален критерий).

А критериите за оценяването на нормално функционираща пазарна икономика според решенията на Европейската комисия са:

- постигнато равновесие между търсене и предлагане чрез свободно взаимодействие на пазарните сили, цените и търговията са либерализирани;
- няма съществени бариери за навлизане на пазара (създаване на нови фирми) или за излизане от него (банкрути, ликвидации);
- действа правна система, включително и регулация на правата на собственост, законите и договорите не само се приемат и сключват, но и се прилагат;
- постигната е макроикономическа стабилност, включително подходяща ценова стабилност, балансиран бюджет и платежен баланс;
- съществува съгласие по най-важните елементи на икономическата политика;
- действа добре развит финансов сектор, който насочва спестяванията за производствени инвестиции.

На свой ред критериите за оценяване на наличие на конкурентоспособна икономика според решението на Европейската комисия са:

- наличие на нормално функционираща пазарна икономика с достатъчна степен на стабилност, позволяваща на стопанските субекти да вземат своите решения в обстановка на стабилност и предвидимост;
- достатъчно количество човешки и физически капитал при подходяща цена, включително и инфраструктура (енергоснабдяване, телекомуникации, транспорт и т.н.), образование, научни изследвания и възможности за бъдещо развитие в тази област;
- степента, в която правителствената политика и законодателството влияят на конкурентоспособността чрез търговската политика, политиката по конкуренцията, държавната помощ, подкрепата за малките и средните предприятия и т.н.;
- степента и темпото на търговската интеграция с Европейския съюз, постигнати от страната кандидат преди разширението (това важи за обема и характера на стоките, търгувани със страните членки);
- относителен дял на малките фирми, защото според Европейския съюз те са в състояние да се възползват от подобрения достъп до пазара.

И така, не е излишно още веднъж да бъде посочено, че критериите и изискванията на ЕС към присъединяваща и интегрираща се България са изключително високи и сериозни, безкрайно трудни за покриване. Тези критерии и изисквания не би могло да бъдат постигнати без необходимата координация и на трите нива на националната икономика – макро, регионално и микро. И на трите нива трябва да бъдат припознати изискванията на тези критерии и отговорностите по тяхното удовлетворяване.

12.2. Уроците на еволюцията на регионалната политика на ЕС

Не е логично, както бе посочено вече, да се пристъпва към разработката на Стратегия за присъединяване и интегриране, без да е осмислено съдържанието на

регионалната политика на Европейския съюз. Защото в тази политика се съдържат както изискванията и критериите, с които трябва да бъде съобразено регионалното развитие на България, така и съществени възможности за развитието на икономиката по региони. Казано иначе, дълбокият смисъл на осмислянето на регионалната политика на ЕС е в това да бъдат изведени както изискванията на тази политика към регионалното развитие на България, така и възможностите за това развитие, които предоставя същата тази регионална политика на ЕС. А осмислянето на съдържанието на регионалната политика на ЕС не е възможно да стане без историческа ретроспекция върху генезиса и развитието на тази политика.

По-важните стъпала в еволюцията на регионалната политика на ЕС са: идеите и решенията за стимулиране на хармоничното развитие на националните икономики **с цел да се намали разликата в степенята на развитие на регионите и да се преодолее тяхната изостаналост спрямо развитите райони**; идеите и решенията относно **класирането на районите по степен на тяхната развитост** (въз основа на тези идеи районите на Общността са класирани в две групи – развити и периферни, т.е. изостанали); идеите и решенията за диференцирано разпределение на помощите за районите съобразно степенята на тяхното развитие; идеите и решенията относно **основните инструменти за финансиране на общата регионална политика**; идеите и решенията относно прилагането на специфични и конкретни мерки за всички типове проблемни райони; идеите и решенията относно въвеждането на режима на приоритетни цели за структурните фондове (цел 1 – развитие и структурно приспособяване на изостаналите региони, вкл. и на селските; цел 2 – преструктуриране на районите, засегнати от упадък на традиционните промишлени отрасли; цел 3 – оптимизиране на интегрирането на младите хора и на дългосрочно безработните в пазара на труда и намаляване ефекта на социалната изолация; цел 4 – предприемане на превантивни мерки за адаптиране на работната сила към индустриалните промени; цел 5а – подпомагане развитието на селскостопанския и риболовния сектор; цел 5б – подкрепа на териториите (районите) с висока безработица и ниски доходи в селското стопанство).

Качествено ново стъпало в еволюцията на Европейската регионална политика се явяват разработката и утвърждаването на Европейската концепция за пространствено развитие (ЕКПР). За главна цел на Европейската концепция за пространствено развитие е обявено създаването на устойчиво и балансирано развитие на територията (пространството) на ЕС. В **целта устойчиво развитие** се съдържат секторните аспекти на организацията на територията: **устойчиво социално, икономическо, екологично развитие**. Чрез подобна цел ЕС постепенно трябва да се превърне от икономически съюз в екологичен и социален съюз. В целта балансирано развитие е заложен стремежът за изграждане на балансирана пространствена система, за намаляване на регионалните диспропорции в националните пространствени системи на ЕС.

Особено важни за управлението на присъединителния и интеграционния процес на България към ЕС са препоръките на ЕКПР за **“европеизация на областното, регионалното и градското планиране”**. А това означава, че локалните и регионалните администрации при планирането на развитието на своя район **трябва да преодолеят “островното” възприемане на територията** на своята страна и да имат предвид европейските аспекти и връзки на неговото съществуване и развитие.

Историческата ретроспекция върху генезиса и развитието на регионалната политика на ЕС очертава генералната тенденция на преход от автономни национални политики за регионално развитие към разработката на обща регионална политика в Общността и към координация веднъж на националните политики за регионално развитие с общата политика за регионално развитие на Общността, и втори път към координация между самите национални политики на страните за регионално развитие.

Изрично трябва да се посочи, че общата регионална политика на Общността не замества ролята на националните политики на страните – членки на Общността в регионалното развитие. Мисията на ЕС по тази тема е да подпомага страните членки в осъществяването на националната политика в областта на регионалното развитие. Регионалната политика на ЕС е насочена към подпомагане на изостаналите региони в повишаването на тяхната конкурентоспособност, в постигането на ефективно участие в единния пазар главно чрез разработката и осъществяване на инфраструктурни проекти: за подобряване на транспортната мрежа, на телекомуникациите, за повишаване квалификацията на хората. ЕС изхожда от разбирането, че модерната инфраструктура и високкоквалифицираните специалисти са абсолютно необходима предпоставка за повишаване на конкурентоспособността на местните фирми и регионите като цяло.

Изрично трябва да се отбележи и това, че философията, принципите и практиката на Европейската регионална политика са напълно сходими с изискванията на бъдещото развитие на регионите в България. Страната като цяло и нейните региони са под “юрисдикцията”, така да се каже, на приоритетните цели и основните принципи на Европейската концепция за пространствено развитие.

Регионите на страната се нуждаят и от структурно приспособяване, явяващо се основно съдържание на първа цел, и от реструктуриране на районите, засегнати от упадък на традиционните промишлени отрасли (съдържанието на втора цел), и от оптимизиране на интегрирането на младите хора и на дългосрочно безработните в пазара на труда и намаляване ефекта на социалната изолация (съдържанието на трета цел), и от предприемане на превантивни мерки за адаптиране на работната сила към индустриалните промени (съдържание на четвърта цел), и от подпомагане развитието на селскостопанския и риболовния сектор (съдържанието на цел 5а), и от подкрепа на териториите с висока безработица и ниски доходи в селското стопанство (съдържанието на цел 5б), и от подпомагане на слабо населените райони (съдържание на шеста цел).

Трудно е да бъде посочен район в България, който да не се явява обект на приоритетните цели и на ръководните принципи на ЕКПР. Няма район в България, който да не се нуждае от насърчаване на сближаването чрез балансирано социално-икономическо развитие и подобряване на конкурентоспособността. Няма район, който да не се нуждае от създаване на импулси за развитие, от създаване на благоприятни условия за транспортен достъп, на достъп до информация и знание. Няма район в България, който да не се нуждае от намаляване на степенята на нарушеност на околната среда, от валоризиране на културното наследство като фактор за развитие, от развитие на енергийните ресурси при подържане на необходимото ниво на сигурност, от валоризиране и опазване на природните ресурси и

природното наследство, от развитие на качествен и устойчив туризъм, от превантивно ограничаване на последствията от природни бедствия.

Затова, колкото по-пълно и адекватно Стратегията за присъединяване и интегриране на българската икономика в Европейския съюз отразява в себе си изискванията на общата Европейска регионална политика, то толкова по-успешна и полезна за развитието и модернизацията на регионите в България ще бъде тя. А историческата ретроспекция върху регионалната политика на ЕС показва, че тя **не е застинала към даден момент**, че се намира в перманентен процес на развитие и усъвършенстване, че главната причина, обуславяща този процес на перманентно развитие в регионалната политика, са резултатите и постиженията, до които довежда нейното прилагане. Поради това качеството на Стратегията за присъединяване и интегриране на българската икономика в Европейския съюз ще зависи от способността на тези, които я разработват, **да въграждат в нея тенденциите на бъдеща промяна в тази политика.**

Много поучителна за политиката и управлението на присъединителния и интеграционния процес на България към ЕС се явява и еволюцията в режима на ползване на структурните и предприсъединителните фондове на ЕС. Непременно трябва да се посочат идеята и решението за прилагането на методологията програмиране по цели, както и практиката на многогодишното програмиране във връзка с усвояването на средства по програмата ФАР. Непременно трябва да се посочат и идеята, и решението относно статута за ползване на средства по програмата САПАРД. *Изрично е записано, че обектите, за които се иска финансиране по тази програма, трябва не само да са приоритетни области за Националния план за развитие на земеделието и селските райони, но и обезателно да са включени в този план. А за такива приоритетни области са определени:* подобряването на условията за производство, преработка и маркетинг на селскостопанските продукти, горски и рибни продукти, съгласно европейските стандарти; развитието на екологосъобразно селско стопанство, както и подобряването на дейностите по опазване и подобряване на околната среда, земеделието и горите; интегрираното развитие на селските райони с цел съхраняване и укрепване на техните икономики и общности и съдействие за ограничаване на процеса на обезлюдяване на тези райони; инвестициите в човешки ресурси – квалификация и обучение на заетите в производството и преработката на продукция в селското стопанство; оказването на техническа помощ. *Основните принципи на регламента на ЕС за програма САПАРД са:* изготвяне на дългосрочен план за развитие с определени приоритети; насочване на усилията към сектори и региони, които най-силно се нуждаят от подкрепа; средствата от ЕС допълват националните средства; налице е партньорство в разработката и реализацията на проектите. От шестте направления, които приоритетно се финансират по програма САПАРД, две направления са свързани изцяло и директно с проблемите на регионалното развитие. Става дума веднъж за направлението “обновяване и развитие на селата, опазване и съхраняване на селското наследство и културните традиции”, и втори път за “развитието и подобряването на междуселищната инфраструктура”.

Много важно условие за изграждане на ефективна система на управление на присъединителния и интеграционния процес се явява усвояването на основните уроци на еволюцията в режима на ползване на структурните фондове. **Развитието на регионалната политика доведе до установяване на критерии на ЕС за**

подбор на регионите, които могат да получават финансиране от структурните фондове. Например финансиране по приоритетна цел 1 могат да получат регионите, чийто БВП на глава от населението е под 75 % от средното равнище на този показател за ЕС. Освен критерии за получаване на финансиране от структурните фондове в Общността бяха разработени и основните принципи на регионалната политика, и условията, при които една страна може да получава подкрепа от структурните фондове.

Изрично трябва да се посочи категоричното изискване на ЕС за получаване на финансиране от структурните фондове. *На такова финансиране може да се разчита само тогава, когато съответната страна (или регион) е аргументирала своето искане със стратегически план, с многогодишно планиране на дейностите, за които се иска финансиране, с точно и ясно разписване на партньорството между всички участници в дейностите на регионалната политика (т.е. партньорството между европейските институции, националните правителства и регионалните и местните власти), с точно оразмеряване на допълняемостта на исканото финансиране от структурните и предприемаческите фондове. Казано иначе, ЕС е готов да финансира само тогава, когато съответната страна е аргументирала и доказала смислеността и целесъобразността на идеята, в името на която се иска финансирането, когато съответната страна е доказала, че е способна да мобилизира своя вътрешен ресурс, че е способна да генерира инициативи, че за пълната реализация на тази инициатива не достига такъв и такъв собствен ресурс. Съответната страна ще може да разчита на финансиране от структурните фондове тогава, когато може да докаже и убеди съответните институции, че реализацията на съответната идея е в интерес на фирмата, селището, региона, страната и Общността.*

Инструментът, чрез който страните могат да направят всичко това, се нарича стратегическо планиране. По тази причина ЕС е превърнал разработката на стратегически планове, регионални планове, рамкови програми и оперативни програми в непременно условие (условие sine canon) за кандидатстване и получаване на финансова подкрепа от структурните фондове.

Според изискванията на ЕС регионалните стратегически планове се изготвят от страните – членки на съюза (съответно от страните – кандидати за членове на съюза). Предназначението на тези планове е да позволят на страните да определят стоящите проблеми пред тяхното развитие, необходимите ресурси за това развитие и за преодоляване на проблемите. Това с най-голяма сила се отнася за проблемите и тяхното преодоляване в най-неразвитите региони на съответната страна. С една дума, регионалните стратегически планове трябва да съдържат в себе си и необходимия анализ на съществуващите проблеми на социално-икономическото развитие, и стратегията за преодоляване на тези проблеми, и анализ на необходимите средства и финансови източници. Изрично трябва да се посочи още веднъж, че структурните фондове са само част за финансирането на проектите, че те само допълват собственото финансиране.

За разлика от регионалните стратегически планове на страните – членки на Общността (съответно на страните – кандидати за членове на Общността), рамковите програми се изготвят от Европейската комисия след представяне на регионалните стратегически планове на страните и след провеждане на необходимите консултации на Европейската комисия (ЕК) със съответните страни.

В крайна сметка рамковите програми се явяват отговор от страна на ЕК на нуждите на страните, обосновани в техните регионални стратегически планове. В рамковите програми се определят приоритетите, които ще бъдат следвани през съответния петгодишен период, посочва се как ще бъдат постигнати приоритетите **чрез конкретни оперативни програми и се съставя индикативен финансов план**. Всички последващи искания за финансиране трябва предварително да са поставени в рамката, изработена от ЕК.

Изрично трябва да се посочат и идеята и решението на ЕС относно основната цел, на която са подчинени бъдещите стъпки в развитието на практиката на структурните фондове. Става дума за това тези фондове **да стимулират конкурентното развитие на страните, устойчивия растеж, повишаването на заетостта и подготовката на квалифицирани специалисти, способни бързо да се адаптират към постоянно изменящите се условия**. Като важна насока на развитието на практиката на структурните фондове се сочи потребността от опростяване, от децентрализация и гъвкавост на управлението на фондовете, формирането на умения за определянето на приоритети и разработката на проекти. **В досегашната практика съществуваше излишно диверсифициране в приоритетните цели и възможността за финансиране на дадена приоритетна цел от всички структурни фондове**.

Освен това непременно трябва да бъде изтъкната и идеята за концентрация на фондовете и за редуциране на финансираните приоритетни цели до три. Чрез тези три приоритетни цели ЕС ще се стреми да допринесе за хармоничното, балансирано и устойчиво развитие на страните и регионите, за развитие на човешките ресурси и тяхната заетост, за защита и подобряване на околната среда, за премахване на неравенството и стимулиране на равнопоставеността между мъжете и жените.

12.3. Тенденциите на бъдеща промяна в регионалната политика на ЕС – съществен ориентир за системата на управление на интеграционния процес

Една от най-съществените тенденции в развитието на регионалната политика на Европейската общност се свързва с това, че регионите трябва да анализират своите предимства и недостатъци, че съзнателно трябва да развиват своите предимства (преимущества), своите силни страни. **Друга важна тенденция** е все по-последователното изучаване на това, как се възприема даден регион от хората, които живеят в него. **Също много важна тенденция**, която се налага в регионалната политика на Общността, е тенденцията на създаване на тесни организационни връзки между партньори от администрацията, деловите среди, науката и изследванията. Все по-категорично в регионалната политика на Общността се налага разбирането, че **успешните инициативи на местно и регионално равнище в ЕС са уникални както по своя замисъл, така и по начина на своето осъществяване, че за успеха на тези уникални по същността си инициативи от особена важност са: създаването на широка мрежа от контакти между всички представители на обществото, местните и регионалните власти; споделянето желание да се създаде определен имидж на града, селото, региона или на определен**

сектор от тяхната икономика; *способността да се определи* и да се заложи на съществуващия потенциал в региона; *волята да се създаде открит форум* за нови идеи, за използване на всички възможности на региона.

Важна тенденция към промяна в регионалната политика на ЕС произтича от последователното налагане на становището, че *е важно не само справянето със съществуващите проблеми на страните и регионите, но, че още по-важно е предвиждането (предугаждането) и избягването на бъдещи трудности и опасности. Все по-очевидна става необходимостта от формиране на регионална политика с по-глобална и дългосрочна визия, чрез която да се прилага проактивният подход в управлението на регионалното развитие. Става дума за регионална политика, която не само да се концентрира върху проблемите, става дума за политика, която се съсредоточава върху възможностите за икономическо и социално развитие, върху възможностите за икономическо и социално сближаване на регионите, върху намаляването на териториалните дисбаланси. В края на краищата истинският смисъл на стратегическите цели и на стратегическите приоритети на развитието е в това да се превърнат в генератори за развитие на възможностите за развитие на регионите.*

Друга важна тенденция към промяна в регионалната политика е стремежът към концентриране на усилията върху малък брой приоритети от общностен интерес, към съсредоточаване на ограничените ресурси върху реализацията на тези приоритети, към разкриване и създаване на факторите, които стимулират сближаването между регионите.

Може би най-съществената тенденция към промяна в регионалната политика е тази във връзка с промяната на обекта на дискусиите. В досегашната практика обикновено дискусиите се фокусираха повече върху разпределението на фондовете и финансирането от тези фондове и по-малко върху съдържателната част на регионалната политика – определянето на нейните стратегически цели и стратегически приоритети. Тенденцията е най-напред да се дискутират и аргументирано да се определят приоритетите на регионалната политика и след това да се обсъждат финансовите въпроси на тяхната реализация. Разбира се, между приоритетите и финансирането на тяхното реализиране съществува връзка на взаимна обусловеност. Промяната на фокуса на дискусиите от въпросите на финансирането към въпросите на аргументираното формиране на приоритетите на развитието е израз на прилагане на по-висока и модерна методология – методологията на системния подход.

Към днешна дата Европейската комисия предлага значими теми на регионалното развитие, които да бъдат превърнати в приоритети на регионалната политика.

Като такава значима тема най-напред е изведена проблематиката на най-слаборазвитите региони. Въпреки реализираното сближаване между развитието на регионите в Европейската общност все още има региони, които са много назад в своите възможности за развитие и в доходите, с които разполагат, в сравнение с останалите региони и особено спрямо развитите региони в Общността. Особено е в това, че тези най-слаборазвити региони в настоящите граници на ЕС не се нуждаят вече от инвестиции за изграждане на базисна инфраструктура. По-скоро те ще се нуждаят от инвестиции, които да доведат до повишаване на тяхната конкурентоспособност. Що се отнася до страните – кандидатки за членст-

во в ЕС, там ще са нужни значителни инвестиции за изграждане и подобряване на базисната инфраструктура. Сериозно предизвикателство във връзка с първия приоритет в тези най-слаборазвити региони в разширения ЕС се явява създаването на иновационна среда, базирана на квалифицирана работна сила, изследвания, развитие на информационното общество. Що се отнася до човешките ресурси в най-слаборазвитите региони в сегашния ЕС, и там е налице съществена разлика. За страните – членки на съюза, основното предизвикателство е да се повиши равнището на квалификация на възрастните работещи. В същото време в страните – кандидати за членство в съюза, е необходимо бързо адаптиране на работната сила към изискванията на модерната пазарна икономика.

Втората тема на дискусията относно приоритетите са градовете. Те се разглеждат като център, като ос на икономическите, социалните и териториалните промени, като ключови места на стратегията за сближаване и икономическо развитие.

Третата тема на дискусията относно приоритетите се явява диверсификацията на селските райони. Оценява се, че бъдещето на тези райони зависи и ще зависи до голяма степен от връзките им с други региони, включително с градовете. Това, което изрично трябва да бъде посочено относно тази тема, е разбирането, че съживяването на селските райони ще зависи в голяма степен от развитието на нови дейности (извън селското стопанство) и главно на дейности от сектора на услугите. Друг дискуссионен момент по тази тема е тезата за регионалната политика като фактор на диверсификацията на стопанските дейности в района. Тази диверсификация, която допълва общата селскостопанска политика, трябва да подпомага адаптирането на селското стопанство към новите икономически реалности, както и да поддържа и заздравява конкурентоспособността на селските райони.

Четвъртата тема на дискусията относно приоритетите на регионалната политика са въпросите на трансграничното, транснационалното и междурегионалното сътрудничество. Счита се, че трите направления на сътрудничеството трябва да се превърнат в един от основните приоритети на регионалната политика на Европейския съюз в следващия период. Според европейския съюз чрез този приоритет може да бъде стимулирана интеграцията между страните и региони, да бъде намалена установената икономическа и социална фрагментация, създадена от националните граници.

Петата тема на дискусията относно приоритетите на регионалната политика на Европейския съюз са районите, в които се осъществява индустриално реструктуриране. Счита се, че подкрепата на регионите, в които е концентрирано производството на текстил, черна металургия и въгледобив, е много необходима, за да протече естественото реструктуриране. Чрез тази подкрепа регионалната политика трябва да стимулира разкриването и усвояването на новите възможности за развитие на тези традиционни отрасли, да подпомогне обучението и преквалификацията на работниците, наложени от реструктурирането.

Шестата тема на дискусията относно приоритетите на регионалната политика на Европейския съюз са райони с географски или естествени проблеми. Към тази категория се отнасят острови, планински области, периферни райони, райони с ниска гъстота на населението. Това са райони, които изпитват големи трудности и се нуждаят от активна подкрепа в бъдеще.

Седмата тема на дискусиите относно приоритетите на регионалната политика на Европейски съюз е повече и по-добри работни места. Европейската комисия счита, че темпът на създаване на работни места в редица региони на сегашния Европейски съюз и особено в регионите на страните – кандидатки за членство в съюза, е обезпокоително нисък. По тази причина Европейската комисия определя създаването на повече и по-добри работни места като ключов въпрос за много региони и като тема, нуждаеща се от стратегически подход.

Осмата тема на дискусиите относно приоритетите на регионалната политика на Европейския съюз е подкрепата на новата икономика и на обществото на знанието. Целта на превръщането на тази тема в приоритет на регионалната политика на Общността е в това да бъдат неутрализирани опасностите от създаването на т.нар. дигитално разделение. Казано иначе, да бъдат избегнати рисковете от изключване на определени региони от информационното общество. За да не стане подобно изключване, Европейската комисия предлага чрез регионалната политика да се работи за: продължаващото обучение на хората – нещо безкрайно важно за тяхната адекватна реакция спрямо промените (икономически, политически и т.н.). Регионалната политика в случая е призвана да осигури достъп до перманентното обучение не само на тези, които изпълняват високкоквалифицирани дейности, но и на всички останали. За да не се получи изолация на определени райони от информационното общество, регионалната политика трябва да осигури достъп до средствата на информационното общество и компютърната грамотност. Що се отнася до регионите на страните – кандидатки за членство в съюза, то там освен по-горепосочените инициативи трябва да се подкрепи и системата на професионално обучение, което засега не е достатъчно адаптирано към потребностите на новите сектори на икономиката.

Деветата тема на дискусиите относно приоритетите на регионалната политика на Европейския съюз е недопускане и предотвратяване на социалната изолация на индивида. Тази тема и този приоритет Европейската комисия мотивира с високото равнище на бедност и със социалното изключване на значителен контингент от хора в регионите на страните – кандидатки за членство в Европейския съюз. Допълнителен мотив за отстояването на този приоритет е и неизкоренената бедност и социална изолация в регионите на съществуващия формат на Европейския съюз.

Десетата тема на дискусиите относно приоритетите на регионалната политика на Европейския съюз е върху равенството на възможностите. В този пункт регионалната политика на ЕС трябва да реши въпроса с равните възможности най-напред на ниво етноси, и втори път на ниво пол – равнопоставеността между мъжа и жената.

Едно сравнение между тенденцията на редуциране на приоритетните цели на регионалната политика на ЕС – от шест приоритетни цели до три, от една страна, и темите, дискутирани относно бъдещите приоритети на тази политика, от друга страна, изглеждат като подмяна на осъществената редукция в целите. Всъщност такава подмяна не съществува. Налице е разшифровка на трите приоритетни цели с помощта на тринадесетте общностни инициативи, намерили израз в 400 програми в съответствие с Регламент на Европейския съвет 1260/1999 от 21 юни 1999 г. Според този регламент тринадесетте общностни инициативи са редуцирани до четири: трансгранично сътрудничество (INTERREG);

зеделско развитие (LEADER); икономическо и социално възстановяване на градове и градски зони в кризисно положение (URBAN); международно сътрудничество за стимулиране на нови средства за борба с всички форми на дискриминация на пазара на труда и осигуряване на равни възможности (EQUAL).

12.4. Конфликтността между страните – членки на ЕС, и страните – кандидати за членство в Съюза, по повод ползването на средствата от структурните фондове на Общността

Регионалната политика на ЕС ще бъде изправена пред необходимостта да намери най-вярното решение на “естествения конфликт” между страните – членки на ЕС, и страните – кандидати за членство в съюза, по повод ползването на средствата от структурните фондове на Общността. Разширяването на ЕС ще постави през следващия програмен период изискването за съществено преструктуриране на ресурсите от структурните фондове към потребностите за ускорено развитие на страните кандидати. Такова преструктуриране е необходимо, за да могат тези страни в разумно кратки периоди да преодолеят своето изостаиване и да се превърнат в пълноценни членове на съюза. В същото време по-слаборазвитите региони (а защо не и най-слаборазвитите региони) на сегашния ЕС ще продължат да се нуждаят от подкрепа. И така ЕС ще бъде изправен пред дилемата – ограничените ресурси на структурните фондове в каква посока да бъдат използвани. Дали да подкрепят сближаването на регионите в сегашните граници на ЕС, или да подкрепят приобщаването на регионите на страните – кандидати за членство в съюза. *Разбира се, че подкрепата за едните и за другите региони не бива да се разглежда в рамките на алтернативната логика: или подкрепа за регионите на страните – членки на Общността, или подкрепа за регионите на страните – кандидати за членство в ЕС.* Вярното решение трябва да се търси в рамките на релацията “и”: и подкрепа за регионите на страните – членки на Общността, и подкрепа за регионите на страните – кандидати за членство.

Именно в рамките на релацията “и” трябва да бъде определен критерият, въз основа на който страните ще получават подкрепа от структурните и предприемаческите фондове. Ако се приложи сегашният критерий за ползване на подкрепа от структурните фондове, а именно това да бъдат регионите с БВП на глава от населението под 75 % от средното ниво на БВП на глава от населението за Общността, то регионите на страните – членки на ЕС, автоматично ще отпадат от класирането за подкрепа. И това ще бъде така, защото преобладаващото число региони на страните – кандидати за членство в ЕС, ще бъдат с дял на БВП на глава от населението под 25 % от средното ниво за Общността.

Засега се дискутират четири възможни критерия за избиране на регионите, които могат да кандидатстват и получат подкрепа от структурните фондове.

Първият критерий, чийто качества се дискутират, се явява сегашният метод за определяне на прага от 75 % БВП на глава от населението, независимо от броя на страните, които ще се присъединят към ЕС. Както бе посочено по-горе, на практика този метод би поставил в конфликтна ситуация регионите на страни-

те членки и страните – кандигат членки на Общността, и чрез това в конфликтна ситуация самите страни.

Вторият критерий, който се обсъжда, е прилагане на сегашния метод за праг на БВП на глава от населението под 75 %, но с уговорката, че всички региони, които ще бъдат над този праг след разширяването (но понастоящем финансирани по приоритетна цел 1), ще продължат да получават временна помощ. Предвижда се размерът на помощта да бъде толкова по-голям, колкото БВП на глава от населението на съответните региони е по-близо до 75 %. Самата временна помощ може да бъде диверсифицирана: едната за региони, които все по-трудно могат да бъдат квалифицирани като изоставащи, и втората група региони, които биха имали все още БВП на глава от населението под 75 %, ако не беше се осъществило разширението.

Третият критерий предвижда по-високо равнище на прага на БВП на глава от населението. Въвеждането на праг, по-висок от 75 %, автоматично ще доведе до елиминиране на регионите, които досега са получавали финансиране по приоритетна цел 1.

Четвъртият критерий предвижда определянето на два прага за избираемост на регионите, които да се финансират – единият за регионите на страните – членки на ЕС, и другият за регионите на страните – кандигати за членство в ЕС. По същество чрез този критерий ще бъдат обособени два типа изоставащи региони – изоставащи региони в страните – членки на ЕС, и изоставащи региони в страните – кандигати за членство в Общността. Разбира се, прагът на критерия за регионите на страните членки ще бъде значително по-висок от този за регионите на страните кандигат-членки.

Много съществен въпрос във връзка с конфликтността по повод на финансирането от структурните фондове на страните членки и страните кандигат-членки на съюза ще бъде размерът на съфинансирането (съотношението между финансовата подкрепа от Общността и националното финансиране). Вероятно и тук вярното решение ще бъде, в диференциацията. Един трябва да бъде размерът на съфинансирането за регионите на страните – членки на Общността, и друг за регионите на страните кандигат – членки.

И така, много съществен въпрос на безконфликтността на регионалната политика се явява този с определянето на критериите, въз основа на които ЕС ще оказва финансова подкрепа на регионите в преследването на техните цели за ускорено социално, икономическо и екологично развитие. В това число на дискусия подлежат въпросите относно запазването или промяната на сегашния процент на финансова подкрепа в размер на 0,46 % от БВП на ЕС. От дискусия се нуждае и въпросът, какъв да бъде таванът на трансферите от фондовете – понастоящем той е определен на 4 % от БВП на страните членки.

13. ВЪЗЛОВИТЕ ПРОБЛЕМИ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ КАТО СИСТЕМА И ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО И ИНТЕГРИРАНЕТО В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Не е възможно да бъде разработена качествена стратегия за присъединяване и интегриране на България в Европейския съюз без идентифициране и вникване в същността на възловите проблеми, които трябва да бъдат разрешени в област-

та на социално-икономическото развитие в бъдеще. От една страна, тези проблеми поставят определени съществени изисквания пред бъдещото развитие. От друга страна, те изграят ролята на съществени ограничения пред развитието на икономиката и нейното присъединяване и интегриране в Европейския съюз.

Под проблем авторът разбира тези установили се факти и тенденции в икономиката, които вгорчават живота на обикновения човек, бизнеса на стопанския агент, живота в региона или държавата. Това са онези факти и тенденции, които се явяват спирачка пред бъдещото развитие на съответната стопанска единица – било фирмена, регионална или национална. Това са фактите и тенденциите, в които бряг се разбива всеки опит за движение напред на всяка една стопанска единица. Това са онези факти и тенденции, които непрекъснато “раждат” (произвеждат) негативни последици за отделния човек, селището, района или страната.

За съжаление, проблемите, възловите проблеми, които притискат и притесняват живота във всичките му измерения на територията на страната и в отделните региони са прекалено много и са маркирани (къде по-добре, къде не толкова прецизно) в разработените документи за състоянието и бъдещето на регионалната икономика в България. Достатъчно дълъг е списъкът на проблемите и според актуализирания Национален план за икономическо развитие (НПИР). Разбира се, в актуализирания НПИР проблемите не са специфицирани по райони, а се отнасят за икономиката в цялост, но доколкото картината на регионалната икономика е синхронна с картината на националната икономика, дотолкова посочените проблеми за националната икономика в масовия случай са и проблеми на регионалната икономика. А за основни проблеми на националната икономика в актуализирания НПИР се сочат “ниското ниво на доходите и жизнения стандарт, високата безработица, дефицитът по текущата сметка на платежния баланс”.

Според оценката на Европейската комисия¹, публикувана в началото на 2002 г., за способностите на страните за реална конвергенция по показателя БВП на човек от населението България е на последно място от тринайсетте страни – кандидати за членство, с 24 % от средното равнище на показателя за ЕС през 2000 г. По този показател страната е далеч зад десетте страни – кандидати за членство в ЕС, от първата вълна. А в доклада на Световната банка² за хода на стопанските преобразования за първите десет години на преход в бившите Източноевропейски страни се привеждат и други аргументи за това, че в България са налице по-значителни социални неравновесия спрямо средното ниво за страните от Централна и Източна Европа. В доклада на Световната банка се сочи, че повишаването на качеството на живот в България не може да бъде постигнато без преодоляването на редица структурни, екологични и регионални неравновесия и проблеми.

Страната е стегната здраво в капана (менгемето) и на демографския проблем, и на проблема нисък жизнен стандарт, и на социалния проблем (доходи, заетост, безработица, социална изолация на индивида и социални групи), и на екологичния проблем, и на проблема изоставане в достигането на стандартите на страните – членки на ЕС, в т.ч. на критериите от Маастрихт и Копенхаген, и на проблема

¹ European Commission, “Real Convergence in Candidate Countries – Past Performance and Scenarios in the Pre-Accession Economic Programmes”, November 16, 2001.

² World Bank, Transition – the first ten years: Analysis and lessons for Eastern Europe and former Soviet Union, 2002.

изоставане в развитието на регионалната икономика спрямо световните тенденции на преструктуриране, спрямо световните тенденции на социално-икономическия, технологичния и екологичния прогрес, и на проблема решително доминиране на текущите интереси и очаквания на хората над дългосрочните (стратегическите) очаквания и интереси, и на проблема ниска ефективност на използване на природните дадености и изградената материално-техническа база, и на проблема упадък в традиционните стопански дейности, и на суровинния и енергийния проблем, и на водния проблем, и на инфраструктурния проблем, и на образователния и квалификационния проблем, и на инвестиционния проблем (както по линия на вътрешното, така и по линия на външното инвестиране), и на проблема ниска степен на усвояване на възможностите на предприсъединителните фондове, и на проблема недостатъчно привличане на преки чуждестранни инвестиции.

Всеки от тези проблеми има своите субпроблеми по йерархични нива. Но всички тези проблеми могат и да бъдат интегрирани по определен ред, за да се получат характеристиките на проблемността на по-висок ранг от пирамидата проблеми и субпроблеми.

По пътя на синтеза на изброените проблеми **се стига до извода, че един от най-сериозните проблеми, който ще “задушава” в своята презръдка бъдещото развитие на районите, е чувството за обреченост на икономиката на страната, което е завладяло мисълта и сърцата на хората, населяващи регионите на страната. Следващият тежък проблем на страната и районите е този с умората и апатията у хората, родени от неблагоприятията на живота, който водят, от резултатите, до които доведе досегашния преход, от нечовешкия експеримент, наречен преход към пазарна икономика и демокрация. Това всъщност е проблемът с неверието на хората в каквото и да е било като изход от безизходицата.** Това е проблемът с двата крайно негативни резултата, до които доведе експериментът преход към пазарна икономика и демокрация. Единият крайно негативен резултат е “роденото” и циментирано неверие на хората към всяка следваща политика (пък била тя и най-добрата и най-човешката). Вторият крайно негативен резултат е в това, че нечовешкият преход “роди” и циментира яростни поддръжници на досегашната политика и философия на преход, защото тази изродена политика на прехода обслужва по най-добрия начин техните интереси.

При една **такава психологическа нагласа, при такова пълно обезверяване на хората, да им се говори и те да бъдат убеждавани в ползата от една стратегия, която ще промени нещата (живота им в позитивна посока в бъдеще), изглежда като кощунство спрямо тези хора.** Да се предлага на хората стратегия за бъдещо развитие на страната и районите, когато те са изтерзани от грижата и неблагоприятието на ежедневието, това убеждаване много лесно може да бъде възприето като връх на “социална извратеност” (“перверзия”). **В такава среда говоренето за бъдещето на района е ни повече, ни по-малко аналог на посипването на кървящата рана със сол.**

Не трябва да има никакви илюзии относно трудността на задачата: и да се разработи стратегия за присъединяване и интегриране, и да се експонира тази стратегия пред хората, че те да ѝ повярват, и (най-вече) хората да бъдат мобилизирани за нейното изпълнение. Едно нещо е да се прави стратегия в нормална и доброжелателна среда, в среда, в която действат закономерности. Друго е да се

прави стратегия в недоброжелателна среда, в среда с преднамерена подозрителност. А обстановката днес в България е именно такава.

Ако в миналото задачата се е "свеждала" до това да обещаеш и излъжеш по-красиво от другите, то днес нещата са свършено други. Днес трябва да си способен на най-професионална основа да очертаеш "образа" на необходимото и желано бъдеще на регионалната икономика и да откриеш лостовете и механизмите, чрез които да го направиш възможно за реализация. А това означава да бъдат открити механизмите и лостовете, чрез които необходимата качествена стратегия за присъединяване и интегриране да бъде доведена до съзнанието на хората и чрез това да бъдат мобилизирани техните сили, талант и възможности за нейното претворяване.

В такава изначално подозрителна обстановка пътят не е в бягството от обещания. Не обещавам нищо или обещавам малко и поради това няма да бъда съден в бъдеще затова, че не съм изпълнил обещаното. Пътят не е и в немислените и неразчетени обещания. Задачата не е и в това от съществуващите възможности към края на 2004 г. да бъде изведено възможното бъдеще на икономиката на страната за период от 20 или 25 години напред. И това е така, защото, както бе посочено вече, възможното бъдеще на икономиката може да е съществено различно спрямо онова необходимо и желано бъдеще, което хората искат да имат.

По тази причина същинската задача е в това да бъде разкрито необходимото и желано бъдеще на икономиката, а после да бъдат изведени (т.е. открити) и начините, пътищата и средствата, чрез които това необходимо и желано бъдеще да бъде превърнато и във възможно за реализация бъдеще.

И така, в супер проблем на икономиката се превръща въпросът – как необходимото и желаното бъдеще да се превърне и във възможно, т.е. в достижимо бъдеще. Как да бъдат убедени и приобщени хората към голямото дело – постижимостта на необходимото и желано бъдеще на страната и нейните райони?

Друг, втори супер проблем е този, който се поражда от взаимодействието между основните проблеми на социално-икономическото развитие. Демографският, социалният, суровинният и т.н. проблеми съществуват не в режим един до друг, т.е. в режим на автономност. Те съществуват в режим на взаимна връзка и обусловеност. Когато една страна или един регион на страната трябва да поеме пътя на ускорено икономическо развитие, за да се постигне необходимата модернизация на района и да започне процес на скъсяване на разликата между достигнатата степен на развитие и онази степен на развитие, която да позволи безпрепятствено интегриране в европейските структури, **то съществуващите проблеми се сплитат в множество порочни кръгове, в множество гордиеви възли**, за които е безкрайно трудно да се каже как и в коя точка могат и трябва да бъдат разсечени в предстоящите периоди за стратегията, за които тя е разработена.

За да стане факт необходимото ускорено развитие, без което е невъзможна модернизацията на икономиката, са нужни инвестиции (капитални вложения). Но, за да се отделят и натрупат тези капитални вложения, са нужни производителни сили, а за да се осигурят тези сили, е необходимо опирание върху здрав селскостопански тил. За да бъде селското стопанство производително, то трябва да се опре върху индустрията. За да се развива производството във всички отрасли, е нужна съответна инфраструктура. За да се изгради обаче необходимата инфраструктура на необходимото качествено ниво, е нужно производство Към горната верига (горния сплитък) от проблеми се прибавя и валутният. За да се мо-

дернизират икономиката на районите, е необходимо закупуване на нова техника и технология. За закупуването на тази нова техника и технология (на това ноу хау) е нужна валута. За да се набави необходимата валута, е нужен ефективен експорт, а той на свой ред изисква конкурентоспособно производство. За да се осигури тази конкурентоспособност са нужни високообразовани, квалифицирани и мотивирани кадри. За създаването на такива кадри е нужна преуспяваща икономика Накрая, за ускореното развитие на регионите ще е необходима политическа енергия, воля и постоянство да се отстоява каузата на модернизацията, а лишенията и трудностите, които ще съпътствуват модернизацията (развитието), ще създават на свой ред политически проблеми Разплитането (разсичането) на гордиевите възли от проблеми пред развитието на регионалната икономика не може да стане без дълбоко промислени и съгласувани (т.е. системни) решения. При такава ситуация (има се предвид тежката социално-икономическа ситуация в страната) “обикновено се пристъпва – учеше акад. Евгени Матеев – към разработката на цялостна и главно системна, вътрешносъгласувана икономическа политика”.

Третият супер проблем на бъдещото развитие на икономиката (национална и регионална) е в разрешаването на противоречието между непосредствените интереси, очаквания и възжеления на хората и техните бъдещи интереси, очаквания и възжеления. Много трудно гладният и изтерзаният човек, който няма какво да сложи на трапезата на следващия ден, който е затънал в дългове, направени не за друго, а за купуване на най-насъщното – хляба, сиренето, яйцата и картофите, който е изключил парното си отопление, който е затворил телефонния си пост, който не може да гледа телевизия, защото не е платил таксата за ток Много трудно и направо садистично е на този човек да му се говори за подобряването на живота след две, три, пет и т.н. години. За бъдещето на страната и съответния район след три, четири, пет и повече години може да слуша само човек, който е освободен от бремето, от пресата на ежедневието. Който не е проумял тази истина, тази христоматийна истина и още повече, който не е в състояние да преодолее тази христоматийна истина, е обречен на неуспех, обречен е да жъне неуспехи. И така, установилата се ситуация в страната **поставя в доминантна позиция текущите спрямо стратегическите проблеми на човешкия живот.** Човекът, който не може да се справя с ежедневните си проблеми по преживяването, не може и да мисли за големите задачи. В такава обстановка за обикновения човек по-голямо значение имат задачите на ежедневието, но не и задачите на бъдещето. Приоритетното значение на текущите проблеми пред стратегическите за страдащия човек е напълно естествено. Но работата е там, че истинското решение на текущите задачи на страдащия може да се намери единствено и само на канавата на стратегическото бъдеще.

Четвърти супер проблем на България и регионите е “изродената” социална стратификация на обществото. Най-напред сложилата се стратификация в България е изродена, защото в нея отсъства най-важният (градивният) елемент – средната класа. Налице е много нисък относителен дял на богатите и много висок дял на бедните, в т.ч. на много бедните, на маргиналните слоеве от населението. На следващо място стратификацията е изродена, защото тя не е продукт на функционираща състезателност на полето на бизнеса, на диференциация в богатството, дошла срещу по-голям принос в създаването на БВП, срещу по-ефек-

тивна и по-модерно управление на бизнеса. Установилата се стратификация е продукт на груба физическа сила (рекет, изнудване, корупция и грабеж). Именно поради това си качество социалната стратификация в България е неработеща за каузата на икономическия растеж и развитие.

Петият супер проблем на страната и районите е ниската и постоянно намаляваща мобилност на хората. В ранните стадии на произвеждащия тип икономика, в етапите, когато производителните сили, с които е оперирал човекът, са били на ниско технологично ниво, когато степента на икономическо развитие е била ниска, човекът в буквалния смисъл на думата е бил привързан към своя дом, землището на селището, в което живее. Практически човекът не се е отдалечавал от портата на своя дом на разстояние по-голямо от 15-20 км. И главната причина за това привързване са били ниските доходи и ниското ниво на развитие на техническата, в случая на транспортната инфраструктура. Все повече стават хората, които не могат да си позволят да напуснат пределите на селището, в което живеят, защото не разполагат с необходимите доходи за това. Установяващата се тенденция към намаляваща мобилност на населението, както се вижда, е полярно противоположна на естествения ход на човешката цивилизация. Класически пример за ролята на доходите като най-съществен фактор за мобилността на човека е отмяната на Шенгенските визи. Оказа се, че няма по-голяма и непреодолима виза за пътуванията на българина отвъд Шенгенската граница от празното портмоне. Именно то се оказва най-съществената и решаваща виза. Все повече стават хората, които не могат да си позволят да напуснат пределите на селището, в което живеят, защото не разполагат с необходимите доходи за това.

Проблемът – симбиозата безработица-ниско образование и проблемът – разтваряне на ножицата по линия на бедността между център и периферия (град – село, периферия – София), генерират и експоненциално нарастване на омразата, на неприязънта на периферията към столицата. Все по-често се чува фразата: “София не е България”. Равнището на бедността в селските райони е четири пъти по-голямо спрямо градските. В пряка връзка са проблемите: ниво на посещаемост на учебни заведения – ниво на доходи; ниво на посещаемост на учебни заведения – етническа структура на населението в съответния регион. Разходите за образование в общите разходи на домакинствата в България в комбинация с географската отдалеченост на редица селища се превръщат в дамоклев меч за образованието. Изпреварващият растеж на вноса пред износа ще създава допълнително много сериозни проблеми за социално-икономическото развитие на страната и нейните райони.

14. КОНКУРЕНТНИТЕ ПРЕДИМСТВА НА ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ И НЕЙНОТО ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Не е възможно да бъде разработена качествена Стратегия за присъединяване и интегриране, без да са идентифицирани конкурентните предимства на националната и регионалната икономика на България. Под конкурентно предимство (преимущество) се разбира онова превъзходство, което една икономика (национална, регионална, фирмена) притежава спрямо всички останали. Поради големия

разнобой в представите за конкурентни предимства (преимущества) както в академичните среди, така и в средите на тези, които са разработвали Националния план за икономическо развитие, които са актуализирали този план, които са разработвали стратегиите на областите, градовете, селищата, в тази част на документа ще се коментира материята относно предимствата и етапите, през които е преминало досегашното развитие на икономиките и на конкурентните предимства, обезпечили това развитие. Коментарът ще бъде направен върху основата на теорията и методологията на Майкъл Портър¹ – всепризнатия в световен мащаб специалист по конкуренцията. Тази теория и методология бе филтърът, през който са пресявани фактите на районите в България, за да бъдат очертани на вярна плоскост конкурентните им предимства.

Развитието на произвеждащия тип икономика (появява се на сцената след присвояващия тип икономика) е следвало пътя: от аграрния през индустриалния към постиндустриалния етап. Икономическият прогрес и през трите етапа е бил възможен и е възможен единствено и само на основата на ефективно използване на националните ресурси (трудова, капиталова, природна). Този очертан път на движение на икономиката се е базирал върху различни конкурентни предимства. В зависимост от това, кои са били конкурентните предимства за даден етап от развитието на икономиката, Майкъл Портър обособява четири етапа в развитието на конкурентните предимства.

На първия етап конкурентните предимства са се развивали върху основата на базисните (природните) фактори на производството. Тези фактори са представявали специализацията и диверсификацията на селскостопанското производство, което не е изисквало висококвалифицирана работна сила. На този етап най-често използваните технологии са били създадени в други страни, а държавата е имала грижата да осигурява защитата на местните отрасли и производства от чуждестранна конкуренция.

Вторият етап (наричан етап на инвестициите) се характеризира с това, че се извършват “агресивни” инвестиции в съвременна, ефективно оборудвана и технологии. Инвестициите са били насочвани преди всичко към създаването на нови фактори и развитие на съвременна инфраструктура. На този етап решаващо значение и роля за създаване на конкурентни предимства има държавата. Чрез своята политика държавата предопределя насочването на капиталите в икономиката, подпомага и подкрепя фирмите, стимулира технологичното обновление, поощрява експорта. Изрично трябва да се посочи, че инвестициите от този етап са били длъжни да водят към подем на факторите на производството и са обезпечавали този подем. А активното инвестиране в общонационални приоритетни направления (в средства за производство) е водило до постигане на устойчив икономически растеж. Протекционистичните способи, използвани като временна мярка, са подпомагали модернизацията и обновлението на производството.

Третият етап на създаване на конкурентни предимства (наричан етап на нововъведенията) се характеризира със създаване и въвеждане на нови техники и технологии, с ръст на училищата, университетите, инфраструктурните организации, с укрепване на международните позиции в сферата на услугите, с изменение

¹ Портър, М., Конкурентно предимство на нациите, “Класика и стил” ООД, С., 2004, 948 с.

в характера на ролята на държавата в икономиката и на философията на тази роля. На този стадий конкуренцията има за своя ос преди всичко технологиите и диверсифицираното производство.

Страните, преминали през първите три стадия на конкуренцията, са могли да направят това, когато им се е отдавало да поддържат динамичен процес на ръст на конкурентните предимства. А това е било свързано все повече и повече с усложняване на самите предимства и с разширение на кръга на отраслите, в които националните фирми са могли успешно да се конкурират.

На четвъртия стадий (наричан стадий на богатството) конкурентните предимства се създават на основата на богатството. Движеща сила на икономиката се явява вече достигнатото изобилие. Главният проблем на този стадий е в това, че икономиката, привеждана в движение от богатството, създадено порано, не е способна да опази своето богатство. Главната причина за това е, че заинтересоваността на инвеститори, мениджъри и индивиди се насочва в направления, ерозиращи устойчивостта на инвестиционния и иновационния процес, следователно на икономическия растеж. Много често се поставят нови цели, напълно похвални от социална гледна точка, които, за съжаление, изтласкват интересите, осигуряващи прогреса в икономиката. На този стадий фирмите започват да губят своите позиции в международната конкуренция. Намаляват състезателността и съперничеството между фирмите, защото те отделят по-голямо внимание на съхраняването на своите позиции вместо на тяхното разширяване и издигане на по-високо качествено ниво.

Прегледът върху стадиите на създаване на конкурентни предимства по Майкъл Портър закономерно довежда до много съществения извод, че, ако в ранните етапи на развитие на произвеждащия тип икономика конкурентните предимства са се базирали върху онези условия и предпоставки, които природата е предоставяла на отделните страни, то в късните етапи на произвеждащия тип икономика центърът на тежестта се пренася от получените наготово от природата конкурентни предимства към създаването на такива предимства. И колкото по-назад във времето се отива, толкова по-категорично е изразена тази тенденция, тенденцията на нарастване на доминиращата роля на надстроечните фактори спрямо базисните фактори на производството.

Илюстрация на тази тенденция представлява паралелът Русия – Япония. На територията на Русия има преизобилие от природни ресурси (от природни фактори) по всички елементи на Менделеевата таблица. В същото време Япония е бедна на природни ресурси. Но разликата в степенята на икономическо развитие между пребогатата на природни ресурси Русия и безкрайно бедната на такива ресурси Япония е огромна, направо крещяща, и е в полза на Япония. Казано иначе, природните дадености, колкото и големи и разнообразни да са, винаги са създавали и създават само възможността за икономически растеж и развитие, но никога сами по себе си не са създавали този растеж. Факторът, който води до усвояване на потенциалната възможност на природните фактори за развитие е, човекът и използваните от него надстроечни фактори (знания, технологии, по-общо: научно-техническият прогрес). Още Томас Ман и Форестър забелязват доминиращата роля на надстроечните фактори спрямо базисните и изразяват тази доминираща роля чрез една велика теза – една територия (земя), която въпреки усилията, полагани от човека, не дава плод, е също толкова проклета, както и една те-

ритория, която щедро дарява човека с продукти без никакви усилия от негова страна. “Проклятието” на преизобилната и прещедра природа е в това, че обрича на леност човека. А “проклятието” на пребедната е в това, че лишава човека от най-елементарни блага, въпреки неговите изключителни усилия и труд. Неслучайно рогина на капитализма се оказва относително по-суровата европейска територия, която е изисквала от човека наука и изкусност във воденето на стопанството, за да оцелява и просперира.

Как изглеждат и в какво е същността и съдържанието на конкурентните предимства на районите в България през филтъра на методологията на Майкъл Портър за конкурентните предимства? За най-голямо съжаление, районите в България могат да разчитат главно на онези предимства, с които природата ги е дарила. Казано иначе, районите в България могат да разчитат на онова, което е било база на конкурентните предимства от първия стадий (по М. Портър). Районите в България практически не разполагат с конкурентни предимства от друг характер. Затова пред тях стои голямата и отговорна задача да съсредоточат усилията си по създаване на конкурентни предимства, в т.ч. на предимства, които биха им позволили да използват по най-добрия начин конкурентните предимства на природните дадености, с които разполагат.

Ако природните дадености обуславят статичните конкурентни предимства на едно стопанство, то надстроечните фактори обуславят динамичните конкурентни предимства, придават динамичност и на предимствата на природните дадености. Затова главният въпрос на темата конкурентни предимства на районите в България е този за създаването на динамични конкурентни предимства.

Най-тревожното за районите в България е това, че те по същество нямат формиран конкурентни предимства освен, разбира се, природните. Така че в случая може да се говори не за предимства, които съществуват, може и трябва да се мисли и работи по създаването, изрично трябва да се каже, по целевото създаване на конкурентни предимства.

Разбира се, че българската икономика е имала конкурентни предимства, но, за съжаление, тези предимства отдавна са загубени, т.е. по същество те вече не са предимства. Става дума за конкурентните предимства, които тя е имала в редица промишлени дейности, в редица селскостопански производства.

В какви направления все още не е късно да бъдат създавани или най-малкото да бъде направен опит за създаване на конкурентни предимства?

Географската среда, нейните физически характеристики, **климатичните дадености** и особености, както и **богатата флора и фауна** са едно обективно предимство на страната в ролята му на предпоставка за постигане на икономически и социален напредък. Но, за да се превърне това предимство в конкурентно преимущество, са необходими съответни програми, чрез които да бъде осигурено пълното усвояване на потенциала на това естествено предимство.

Геостратегическото положение на страната е условие за създаване на конкурентни предимства по няколко направления: в енергетиката и преноса на енергоносители; в транспорта и изграждането на транспортната инфраструктура, в селскостопанския отрасъл; в туризма; в рекреацията и в трансграничното сътрудничество. В **селското стопанство** например много възлова ниша, в която е необходимо и възможно да се създадат конкурентни предимства, е производството на **екологично чиста продукция**. В Западна Европа много категорично е

очертана тенденция на ръст в потреблението и в търсенето на такава продукция. Неизбежно е преструктурирането на потребителския пазар на селскостопанска продукция в посока и в полза на екологично чистата продукция. Онова, което е най-важно за България и нейните райони е, **че за всички други, традиционни, стоки и продукти е налице “парцелиран” пазар и поради тази причина – огромни трудности за настаняване на тези пазари. В същото време пазарът на екологично чиста селскостопанска продукция е в своя начален стадий на формиране. На този пазар не присъства онази преса на установили се пазарни факти, която съществува на традиционните пазари на селскостопанска продукция.** Изрично трябва да се посочи, както бе посочено вече, че големият шанс на страната и нейните райони е в осъзнаването и предприемането на съответните действия по усвояване на възможностите, които този пазар съдържа и ще развива в бъдеще.

В начална фаза на своя жизнен цикъл е и **трансграничното сътрудничество**. За да бъдат използвани възможностите, които това сътрудничество ще създава за развитието на регионалната икономика, то страната трябва да създаде необходимите за това свои конкурентни предимства. Полето, върху което могат да бъдат създавани конкурентни предимства, са идеите за трансгранично сътрудничество, разработката и реализацията на проекти за такова сътрудничество. Не бива да се подценява тенденцията към нарастване на ролята на проучвателните етапи на разработката на стратегии и проекти било за стопанска дейност, било за сътрудничество. Така както почти експоненциално се развиха консултантските услуги в бизнеса, така и на ниво регионални и национални структури на икономическата система ще бъдат нужни професионалисти, които да решават специфичните задачи на тези равнища.

Туризмът е третото направление, в което може да намери своето стопанско използване природният потенциал на районите, техните естествени предимства. Туристическият отрасъл набира скорост в своето развитие. И най-важното, набира скорост онзи тип туризъм, за който България има идеалните природни и културно-исторически дадености. Но както в примера Русия – Япония природните дадености са само възможността, така да се каже, необходимото, но не и достатъчното условие за социално-икономически напредък, така и при туризма благоприятните природни дадености са само възможността, само необходимото, но съвсем не и достатъчното условие за процъфтяващ туристически бизнес. И именно по линия на достатъчното условие е възможно и нужно да бъдат създадени конкурентни предимства. Вече са стартирани инициативи за създаване на такива предимства чрез множество чуждестранни и български проекти.

В законно конкурентно предимство могат и трябва да се превърнат **историческото, културното, етнокултурното, музикалното, фолклорното, изобразителното и др. наследство**. За най-голямо съжаление, пребогатото наследство в посочените направления е в окаяно състояние и много често е непригодно за стопанска дейност. По тази причина превръщането на историческото и културното наследство в градивен елемент на регионалната икономика ще изисква огромни усилия по възстановяването на това наследство и по превръщането му в обект на пазарни стратегии на регионите.

Не е за подценяване ролята на природния фактор като предпоставка за развитие на **здравни услуги**. Разбира се, това направление на използване на природните

гадености е тясно свързано с туризма, но то има и своето самостоятелно място, роля и значение. Но и тук, за да бъде оползотворен потенциалът на природата по тази линия, е нужно да се работи за създаване на съответните конкурентни предимства.

Освен създаване на конкурентни преимущества във връзка с най-пълното усвояване на естествените предимства, с които разполага страната, такива предимства може и трябва да се откриват и създават и по линия на **човешкия фактор**. Високата степен на образованост на населението в повечето области на районите за планиране е предпоставката, въз основа на която може да се стъпи, за да се формират съответните предимства. Категорично трябва да се знае, че този производствен опит, тези традиции в областта на производството, които са били налице както в промишлеността, така и в селското стопанство, в транспорта, в областта на услугите, са опит и традиции, които малко могат да бъдат полезни за каузата на социално-икономическото развитие на страната и районите. А това развитие се нуждае от свършено друг характер на знанията, на уменията, на моженето. Най-важното е, че в този опит и в тези традиции липсват ония компоненти и съставки, които са безкрайно важни за работа и най-важното за успех в работата, извършвана в условията на една непрекъснато изменяща се среда. Без стопанска инициативност, основана на знанията за стопанството и бизнеса, трудно може да бъде създадено конкурентно предимство.

За да могат да бъдат създадени конкурентни предимства по тази линия (човешкия фактор), трябва да се знае основната посока, генералната тенденция, в която се развива печелившото поведение както на отделния стопански субект, така и на една национална или регионална икономика. Става дума за тенденцията на преход от бизнес поведение тип "подражание" към изпреварващ тип бизнес поведение. Поведението тип "подражателство" е подложено на остра критика още от мъдреца Добри Войников в увода на неговото велико произведение "Криворазбраната цивилизация"¹.

Когато се говори за тенденцията на преход от поведение тип "подражателство" към изпреварващ тип поведение, се има предвид такъв тип бизнес поведение, което може да генерира по-висшия тип конкуренция – борбата за формиране на нови пазари. Основната слабост на бизнес поведението в България е в неговия подражателски характер. Един човек, който решава да стартира бизнес, прави своя избор въз основа на познатия му пример на свой роднина или приятел. Ако той (неговият роднина или приятел) е открил кафене или ресторант и ако този бизнес му осигурява прилични доходи, новорешеният да стартира бизнес решава да направи същото. Друг, който е решил да започне частен бизнес, подражава на примери, които той познава. Световната практика показва, че този тип бизнес

¹ "Подобен на маловръстно дете – пише Добри Войников – нововъзраждающий се народ има слабостта да се досязва повече от ония неща, които бият повече на очи. Тъй, външната лъскавина на работите му прави най-силно впечатления. Следствието е зето вместо самата причина, отражението – вместо самата същност. Повърхностните впечатления оставят и повърхностни познания: А от такива познания излизат криви разсъждения. От това – и криви убеждения, които представят смешни умове. У младите народи почти всичко върви по подръжание, отколкото по систематично изследуване ... " (Предговор към Криворазбраната цивилизация, 1871 г.)

поведение, основан на подражателството, е носил успех на хората, които са го прилагали за достатъчно дълъг период в миналото.

Същият опит показва, че в една силно сеизмична бизнес среда подражателското бизнес поведение губи позиции и най-често носи разочарование на тези, които го прилагат. Днешната бизнес среда, чийто основни характеристики са: нарастващата сеизмичност, нарастващата интензивност на неочакваните събития с непознато поведение в компонентите на бизнес средата, правят неработещо (в смисъл на неуспешност) подражателското бизнес поведение. Новите характеристики на бизнес средата изискват и нов тип бизнес поведение, а именно изпреварващото бизнес поведение. Става дума за такова бизнес поведение, което може да генерира по-висшия тип конкуренция – борбата за създаване на нови пазари.

И така, **пред България и нейните райони не стои толкова въпросът, как да се усвоят съществуващите конкурентни предимства, как да се отстояват тези предимства, колкото въпросът за създаване на необходимите им конкурентни предимства. Именно в умението да се създават такива предимства е “заклучена” тайната на бъдещия успех на развитие на страната и районите.** Световният опит показва, че социално-икономически и културен напредък са постигнали само тези страни и райони, които не са се осланяли единствено и само на предоставените им от природата предимства, а са успявали да творят своите предимства. А възможности и поле за творене на конкурентни предимства създава самият обективен ход в развитието на обществото и икономиката.

В основата на непрекъснато растящата възможност за създаване на все нови и нови предимства стои самата логика на човешкото развитие, проявяваща се на повърхността на живота чрез логиката на развитие на човешките потребности. А тази логика има посоката – всяка задоволена потребност генерира (ражда) нови потребности и всяка задоволена потребност не означава отмиране на потребността, а само издигане на същата потребност на качествено по-висока основа. Именно този перманентен процес на непрекъсната диверсификация на човешките потребности (от един момент нататък почти експоненциално) е факторът, който създава безкрайното поле (по-точно безкрайността на неговото разширяване) на творене на конкурентни предимства. Става дума за създаване на конкурентни предимства не по повод на парцелиран (сегментиран) пазар, не толкова в областта на битката за “място под слънцето” на съществуващи пазари, става дума за битка, за конкуренция от по-висш порядък във връзка с борбата за създаване на нови пазари.

Затова само тези страни и региони, които са способни да осъзнаят прехода от конкуренция за преразпределение на съществуващи пазари към конкуренция за формиране на нови пазари, ще могат да разчитат на успех, ще могат да реализират такъв успех. В осъзнаването на прехода от единия към другия тип конкурентна борба е разковничето за освобождаване на една икономика (било национална, било регионална, било фирмена) от предопределеността, която миналото и настоящето обуславят за съответната икономика.

15. ОТ КАКВА СТРАТЕГИЯ СЕ НУЖДАЯТ ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО И ИНТЕГРИРАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

При досегашните разширения на Европейския съюз страните, които са били присъединявани и интегрирани в съюза, са били с различна степен на социално-икономическо развитие. Иначе казано, страните, които са интегрирани, са били с различни стартови условия. Различните страни са постигали и постигат различен успех в своето развитие след интегрирането им в европейското пространство. Едно успя да постигне Гърция, съвършено друго постигна Ирландия.

Световният опит показва и доказва, че икономически “гракони” стават страните, които могат да разработват качествени стратегии за развитие. И Ирландия, и Южна Корея, и Япония постигнаха впечатляващи успехи в икономическото си развитие благодарение на своето умение да разработват качествени стратегии. Никъде по света няма построен хубав и уютен дом без качествен архитектурен проект и никъде по света няма създадена уникалност без такъв проект.

От ранно детство си спомням и зная, че разумният стопанин търсеше и търси майстор, който да му построи дори новия кокошарник. Присъединяването на България към Европейския съюз е милиарди пъти по-сложна задача в сравнение със строежа на кокошарник. В случая става дума за строежа на бъдещия дом на българина в обединена Европа. И този дом не може да бъде построен без майстор. Най-напред майстор (майстор-архитект) е нужен за разработката на “образа” на този дом, на неговата архитектура, после ще е нужен майстор (майстор инженер-строител), който да разчете конструкцията на архитектурата, а после идва ред на майстор-изкопчията, майстор-бетонджията, майстор-зидаря, майстор-мазача ...

Ролята на майстора-архитект и на майстора инженер-строител при разработката на архитектурния проект на присъединяването и интегрирането на българската икономика в Европейския съюз може да изпълни единствено и само науката. Не е възможно да бъде направен архитектурният проект на българския дом в бъдеща Европа без хората на науката, без майсторите в нейните различни клонове. Такъв е примерът, който дава Япония.

България има нужда от стратегия за присъединяване и интегриране, в това число стратегия за интегриране на икономиката на регионите, защото територията е мястото, където протича животът на човека и в ролята му на създател (творец) на блага, и в ролята му на потребител на блага. **Именно територията е фокусът, чрез който икономическото развитие (по-общо: социално-икономическия, екологичния и техническия прогрес) става или не осезаемо за обикновения човек.** Много важно е да се познават и снемат индикациите за този прогрес, но още по-важно е да се следят индикациите, чрез които този прогрес се превръща в по-добър, по-богат и по-достоеен начин на човешки живот на всяка една точка от българската територия.

България има нужда от **качествена стратегия** за присъединяване и интегриране. А под качествена стратегия се разбира тази стратегия, **която може да “произвежда” такива реалности в бъдеще, с които ще бъдат съгласни хората. И още, ще бъдат не само съгласни, но и доволни и горди от/с тези реалности. Истинската**

стратегия е тази, която е в състояние да създава такова бъдеще, такива реалности, каквито са желани от регионите и хората, които ги населяват.

България има нужда от стратегия, която да отразява както изискванията на **уникалната българска ситуация** към развитието на регионалната икономика, така и възможностите на тази уникална ситуация за обезпечаване на това развитие. България няма нужда от догонваща стратегия, защото тя обрича на вечно и нарастващо изоставане съответната икономика и страна. България няма нужда от стратегия, която да превръща бъдещето на регионалната икономика в “заложник” на миналото и настоящето. България се нуждае от стратегия, която да не “консервира” статуса на икономиката. България има нужда от стратегия, **която да “освобождава” регионалната икономика от капаните на предопределеността на миналото и настоящето.**

България има нужда от стратегия, **която може да събужда (генерира) инициативи и интереси за творчество и да координира тези събуждени интереси и инициативи.** България се нуждае от стратегия, която да създаде условията, за да могат индивидуалната инициатива, творчеството, гъвкавостта, иновацията и инвестициите, т.е. всички вътрешни движещи сили на растежа да се развиват оптимално.

България се нуждае от стратегия за регионално развитие, **която да модернизира икономиката на регионите** в съответствие със световните тенденции на преструктуриране, в съответствие със световните тенденции на социално-икономически, технологичен и екологичен прогрес.

България има нужда от стратегия, **която да постави държавата в нейната същинска роля**, която тя трябва да изпълнява в модерната пазарна икономика, а именно ролята ѝ на катализатор (ускорител) на развитието, на помощник на бизнеса, на институция, осигуряваща жизнено пространство за хората и бизнеса, на регулатор на стопанските процеси.

България се нуждае от стратегия, която води до осезаем за обикновения човек икономически растеж. България не се нуждае от стратегия, която да “внедрява” **социална справедливост от тип благотворителност.** България се нуждае от стратегия, която да осигурява и гарантира такава социална справедливост, която да отговаря на изначалните стремежи на човека към изява и благополучие. Казано иначе, България има нужда от такава социална справедливост, която да работи за растежа и развитието на икономиката. Става дума за справедливост, която да обезпечава системния ръст на “питата” на Брутният вътрешен продукт. **Става дума не за справедлива благотворителност, а за строга социална справедливост, според която, който създава много, трябва и да получава много от създадения резултат.** Социалното в социалната пазарна икономика се състои именно в това – повишаването на обществената производителност на труда води до повишаване на благосъстоянието на всички слоеве от населението, включително и на тези, които не участват непосредствено в производствения процес – пенсионери, учащи се и т.н., защото ако “тортата” е малка, отделните парчета, на които тя се разпределя, трудно могат да бъдат големи.

България се нуждае от стратегия, която да възражда в себе си логиката на човешкото развитие от по-ниски към по-високи етажи на цивилизованост, логиката на трансформиране на човешкото развитие в развитие на икономиката, както и обратното – логиката на трансформиране на развитието на икономиката в

човешко развитие и т.н. България се нуждае от стратегия, която да въгради в себе си спиралата: **жизнен стандарт днес – доход, необходим утре за поддържане и подобряване на достигнатия жизнен стандарт от вчера – производителност на труда, гарантираща получаването на необходимия доход утре. Тази спирала е вечният двигател на икономическия прогрес.** Във връзката възнаграждение-резултат се крие тайната на борбата за преодоляването на бедността.

България се нуждае от стратегия, **която да хармонизира интересите на отделния човек, живеещ на дадена териториална единица, с интереса на самата териториална единица, с интереса на общината, към която принадлежи териториалната единица, с интереса на областта, към която принадлежи териториалната единица, с интереса на района, към който принадлежи териториалната единица, с интереса на държавата, с интереса на ЕС по линия на бъдещото развитие на тази единица.**

България се нуждае от стратегия, **която да хармонизира интересите на различните поколения.** България не се нуждае от стратегия, която да генерира противоречия между поколенията или да изостря тези противоречия, още по-малко от стратегия, която да разпалва война между поколенията.

България се нуждае от стратегия, **която да хармонизира взаимоотношенията човек – природа,** да хармонизира взаимоотношенията между двете функции на природата – и ролята ѝ на източник на ресурси, и ролята ѝ на среда за живеене, отгих и релаксация на човека. **А тази хармонизация не би могла да се получи, ако не се осъзнае индийската мъдрост, че едно поколение не получава земята и нейните дадености в наследство от своите предшественици, че това поколение е взело назаем природата от своите внуци и правнуци.**

България не се нуждае от стратегия, **която само да “абсорбира” в себе си изискванията на ЕС** (по-общо на екзогенната среда, в т.ч. на Международния валутен фонд, Световната банка и т.н.). България се нуждае от стратегия, въз основа на която страната да води активна политика спрямо ЕС и света. Казано иначе, България се нуждае от стратегия, която да създава необходимата база за активна, равнопоставена позиция в преговорите ѝ с ЕС. България се нуждае от стратегия, която да извади страната от унижителната ѝ роля на послушен слуга в преговорния процес и да я превърне в равноправен и достоен партньор.

България не се нуждае от стратегия за регионално развитие, която превръща страната и самата стратегия в “пощенска кутия”, където се събират претенциите на Европа и света към България.

България има нужда от такава стратегия, която да определи мероприятията и действията, чрез които да се усвоят допълнителните възможности за развитие на икономиката (национална и регионална), обусловени от измененията в екзогенната за стопанството среда, както и да определи действията и мероприятията, чрез които да бъде предпазвана икономиката от “ударите на съдбата”.

В края на краищата, България се нуждае от стратегия, която да е в състояние **да прави възможно невъзможното.** В конкретния случай – да измъкне регионите от безнадеждността и безизходицата, в която са затънали, да генерира и обезпечи необходимото развитие и модернизация на тези региони. А това означава да бъде “измислено” бъдещето на икономиката, в т.ч. на регионалната икономика. А “измислянето” на бъдещето на тази икономика не е въпрос на произвол, а въпрос на най-строга наука и професионализъм.

България се нуждае от стратегия, **която да преодолее чувството за обреченост на икономиката и държавата, завладяло мисълта и сърцето на българина.** България се нуждае от стратегия, която да отчете и преодолее умората и апатията у хората, родени от неблагоприятия живот, който водят, от резултатите, до които доведе досегашният преход, от нечовешкия експеримент, наречен преход към пазарна икономика и демокрация. България се нуждае от стратегия, която да преодолее неверието на хората в каквото и да било като изход от безизходицата.

Стратегията за присъединяване и интегриране ще трябва да се реализира в обстановка на ограниченост на най-важния ресурс – търпението на хората; готовността им за жертви в името на бъдещето. Те са безкрайно уморени и обезверени от безсмислените жертви, които правеха досега в името на прехода към пазарна икономика и демократично общество. **Тази умора от безсмислени жертви превръща апатията на хората, тяхното безразличие (дори към собствената им съдба) в силен и коварен противник на една необходима качествена стратегия за регионално развитие.**

По тази причина България се нуждае от такава стратегия, **която преди всичко може да решава и лекува психологическите травми на обществото и човека,** да разрешава психологическите проблеми на човешкия живот в най-широкия му смисъл.

България се нуждае от стратегия и икономическа политика, **които не подчиняват човека на икономиката.** България се нуждае от стратегия и икономическа политика, **които превръщат икономиката в средство, което служи на човека, на неговото достойно съществуване.**

България се нуждае от стратегия, която да описва настоящето и бъдещето на всеки един регион (на всяка териториална единица – по-голяма или по-малка) **на езика на обикновения човек** от стратегия, която да бъде отговор на неговите очаквания, възжелания и мечти. Само такава стратегия може да заинтригува, мобилизира и подтикне хората към активно участие в нейното пропагандиране и изпълнение. Само стратегия, която последователно във времето води до постепенно, но осезаемо изменение в дереджето на българина, може да разчита на неговите сили и подкрепа.

България не се нуждае от стратегия, която ражда митове. България е преситена от произведени митове в изтеклите години на прехода.

България се нуждае от стратегия, **която да обезпечи реструктурирането на икономиката на основата на прехода от технологичната база на Втората вълна към технологичната база на Третата вълна (от икономика, базирана върху индустриалните технологии, към икономика, базирана на знанието и на информационните технологии).** България се нуждае от стратегия, която да разреши на вярна плоскост противоречието високотехнологични – класически отрасли. Още веднъж изрично трябва да бъде посочено, че присъединяването и интегрирането на България в ЕС и преходът от икономика на база индустриални технологии към икономика на знанието, към икономика, базирана върху информационните технологии, трябва да протичат едновременно като единен процес.

България се нуждае от стратегия, която не само да използва по най-добрия начин нейните ресурси по региони. **България се нуждае от стратегия, чрез която да могат да се осигуряват ресурси, в т.ч. финансови ресурси от предприемачи-**

нителните, а в бъдеще и от структурните фондове на ЕС. В края на краищата двете са най-често срещаните ситуации: “имам пари – търся подходящи (успешни) бизнес идеи; имам бизнес идеи – търся пари за тяхното осъществяване”. При създаването на ситуация в България Стратегията за развитие, присъединяване и интегриране се отнася до релацията имам бизнес идеи – търся пари за тяхното осъществяване.

България се нуждае от **многоцелева и многофункционална стратегия** за развитие. Става дума за стратегия, която да “въоръжи” районите, областите, градовете, селищата (по-големи и по-малки на дадена община) с необходимата им визия за бъдещето, да очертае стратегическия курс и стратегическите приоритети на тяхното развитие, да подхранва тяхното развитие с идеи, да идентифицира необходимите ресурси, мероприятия и действия, осигуряващи реализацията на стратегиите. С една дума, да очертае съдържанието и на процеса на модернизация на регионалната икономика на България, и на ресурсното обезпечаване на този процес с възможните собствени ресурси и с необходимите привлечени ресурси. Казано иначе, чрез тази стратегия трябва да се внесе яснота по въпроса, какво могат да направят самите региони за собственото си развитие, какви собствени ресурси те могат да мобилизират, от какви ресурси от предприемителните фондове ще се нуждаят, върху какви уникални предимства ще се опрат модернизацията и бъдещото развитие на региона. На второ място, тази стратегия трябва да се превърне в база на преговорите с Европейския съюз. На трето място, тази стратегия трябва да създава необходимата аргументация в процеса на кандидатстване на българската страна за финансиране от предприемителните, а в бъдеще и от структурните фондове на Общността.

България се нуждае от стратегия за развитие, която да консолидира политически сили, административни управи, бизнесмени, обикновени жители на дадена територия в името на стратегическото бъдеще на съответната единица. Нуждае се от такива стратегии за развитие, които по един естествен начин да водят до раждане на **движения от типа “Ражатели за стопански и духовен напредък (просперитет)”** на съответната териториална единица.

Не е далеч времето, когато по повод и без повод се лансираха стратегии за “натикване” на противниците в социалния ъгъл”. В противовес на тази уродливо надменна, високомерна политика, която имаше за цел да разделя обществото на България, да го противопоставя, в настоящата стратегия се предлагат опорните точки на обединяване и консолидиране на силите и усилията на българския народ в името на една друга съдба, на съдба, достойна за обикновения човек, за бизнесмена, за лекаря, за учителя, за пенсионера, за детето.

Една стратегия не бива да предлага реванш спрямо грешната политика, чиято цел бе “натикването на противника в социалния ъгъл”. Трябва да се разбере, **че едно грешно решение в миналото, една грешна политика в миналото не могат да бъдат преодолені с грешно решение, с грешна политика днес. И още, едно грешно решение днес не може да бъде оправдано с това, че е имало грешни решения в миналото.** Бъдещето на икономиката на България се нуждае не от решения с реваншистки характер, то ужасно много се нуждае от професионално отговорни и мъдри решения.

България има нужда от стратегия, която не отстоява и не проповядва примитивната представа за справедливост, за равенство, за солидарност. България

има нужда от стратегия, която уважава изначалните стремежи на човека към себеизява чрез резултатите на своя труд и към благополучие, основаващо се на тези резултати. България има нужда от стратегия, която се гради върху обективните детерминанти, стоящи в основата на икономическия, екологичния, технологичния и социалния прогрес, с една дума, на човешкия прогрес, от стратегия, която създава простор за развитие на всички вътрешни движещи сили на развитието в една държава, в един регион.

16. РАЗРАБОТКАТА НА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ НА БЪЛГАРИЯ В ЕС – ЕДНА УНИКАЛНА И СЪДБОВНО ВАЖНА НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ЗАДАЧА

Присъединяването на България към ЕС, както бе посочено, е обективен по своя характер процес, част от процеса на интеграция и глобализация в световен мащаб. Освен това присъединяването и интегрирането на България в ЕС по своята същност е една **уникална задача**.

Не друг, а собственият опит сочи, че не може да бъде решена правилно и ефективно една **уникална обществена задача без съответна качествена стратегия**. Уникалната задача за преход към пазарна икономика и демократично общество не доведе нито до едното, нито до другото, защото се считаше, че тази задача може да бъде решена без съответен “архитектурен проект”, без стратегия. Прекалено пресен е примерът с тази уникална задача – преходът към пазарна икономика и демократично общество, за да се разчита и този път на импровизацията.

Не е възможно да бъдат определени стъпките, които трябва да измине българската икономика в процеса на нейното присъединяване и интегриране към ЕС, без да е хвърлена светлина, без да е даден отговор на въпросите: Какво е състоянието на българската икономика към края на 2004 г.; Какви тенденции са се установили в развитието на световната икономика? Не е възможно да бъдат изяснявани стъпките, които трябва да измине българската икономика, без да са разшифровани изискванията на ЕС към страните – кандидатки за членство, без да се имат предвид поетите ангажменти при затварянето на главите в преговорния процес.

Не е възможно да бъде направен архитектурният проект на българския дом в бъдеща Европа без хората на науката, без майсторите в нейните различни клонове. Такъв е примерът, който дава Япония. Критичният момент, в който се оказва Япония във връзка с приближаването на ХХІ век, я застава да обмисли *насоките на развитие на своята икономика в дългосрочна перспектива, както и да очертае проблемите, които ще се появят в рамките на тази перспектива*. Казано иначе, Япония се нуждаеше от изясняване на това, *към какъв вид икономика трябва да се стреми в бъдеще, какъв тип икономика да изгражда в бъдеще*. За решаването на тази изключително отговорна задача бе учреден *Комитет за дългосрочни перспективи*, състоящ се от 128 изтъкнати специалисти в различни области на знанието и живота. В продължение на една година тези 128 експерти са се срещнали 182 пъти за провеждане на дискусии върху резултатите от техните изследвания във връзка с изясняване “образа” на *бъдещата икономика на Япония*. В резултат на една продължителна и нелека итеративна процедура на изследвания и обсъждане на

результатите от изследванията тези 128 специалисти успяха да създадат нужната на Япония качествена стратегия за дългосрочно развитие.

Мисията на науката е в това да пропраща разумния път на практиката, на практическите действия. Тази мисия се отнася за всеки клон на науката, в т.ч. и за икономическата наука. Но, ако във всички области на човешкия живот (извън икономиката) тази мисия се приема за напълно естествена, за единствено правилна, то в областта на икономиката нещата не стоят по същия начин, особено в българските условия.

За съжаление, в масовия случай в българската практика публикациите на икономическа тема най-често само обясняват протичащите процеси в стопанството и само в редки случаи се правят опити да се очертава визия за бъдещето на тази икономика, да се предлагат идеи за усъвършенстване на икономическата практика. С други думи, установила се е тенденция на неразбирателство между икономическата наука и икономическата практика. От една страна, икономическата практика не се интересува от икономическата наука, от помощта, която икономическата наука може да ѝ окаже. От друга страна, икономическата наука не прави необходимото, за да бъде в помощ на икономическата практика. В масовия случай представителите на икономическата наука са си отредили пасивна роля спрямо икономическата практика, ролята на наблюдатели и в най-добрия случай ролята на коментатори на протичащите стопански процеси.

Това неразбирателство, за което стана дума по-горе, в известен смисъл е напълно естествено и произтича от различния предмет на икономическата наука и на прилаганата икономическа политика. Прилаганата икономическа политика винаги представлява интересите на управляващата политическа сила. А интересите на управляващата политическа сила винаги имат по-тесен предмет спрямо предмета на икономическата наука. Именно това различие в предмета на икономическата наука и икономическата политика на дадена политическа сила предпоставя несходимостта в изводите, оценките и предложенията за решение в икономиката.

И още, в годините на тоталитарния период упорито бе насаждана представата, че пътят на истината е от катедрата на политическия форум към университетската катедра, че мисията на икономическата мисъл е в това да популяризира и обяснява икономическата политика на ръководната политическа сила. За съжаление, получената деформация по тази линия не е изживяна. За още по-голямо съжаление, в годините на прехода невярната представа за пътя на истината (от политическата катедра към университетската катедра) бе съхранена и “обогамена”. И в този период, в масовия случай публикациите на икономическа тема бяха и са апологетични. Те обясняваха и обясняват, “доказваха” и “доказват” непогрешимостта на идеологическите клишета. И по този начин се формира стереотип на слугинско поведение на икономическите публикации спрямо клишетата на провежданата икономическа политика. Така публикациите на икономическа тема се отдалечиха твърде много от мисията на икономическата наука, от нейната социална функция.

А икономическата наука е призвана не само да обяснява света на икономиката, не само да интерпретира този свят. Истинското предназначение на икономическата наука е в това да служи на позитивната промяна в икономиката. А това означава икономическата наука да предлага и визия за архитектурата на бъдещата

икономика, и виждане за пътищата и средствата, чрез които да се претворява тази архитектура в икономическа реалност. Колкото по-скоро се осъзнае безсмислието на апологетичната функция на икономическата наука и колкото по-бързо се осъзнае същинската функция на тази наука, толкова по-успешно ще бъде развитието и на икономическата наука, и на икономическата практика.

Икономическата наука все по-често, системно и последователно трябва да обяснява на политическите сили ползата, която те могат да имат от нея. А голямата полза за политическите сили от истинската икономическа наука се заключава именно в това, че предметът на нейната изследователска дейност е многократно по-широк спрямо предмета на икономическите интереси на която и да е било политическа сила. И именно поради това политическата сила ще има възможността да налага своите представи за икономическата политика върху канавата на един по-широк интерес. Икономическата наука ще бъде полезна и с това, че нейните оценки и изводи за процесите в икономиката и обществото ще са различни от оценките и изводите на съответната политическа сила. И ако политическата сила е достатъчно мъдра – не да анатемосва икономическата наука за тези различия, а да направи допълнителни усилия и проучвания, то съответната политическа сила непременно ще обогати и ще рационализира своята икономическа политика.

България все по-категорично навлиза в епоха, когато успехът на една политическа сила ще зависи във все по-голяма степен от способността на тази сила да очертава бъдещето на своята политика не от позициите на тесния интерес на съответната политическа сила, а от позициите на интересите на нацията като цяло, на държавата. А единственият субект, който по дефиниция е призван да работи от позициите на този интерес, е икономическата наука.

Противоестествено е да се иска послушание от науката, защото тя се занимава с безпристрастно изследване на фактите и тенденциите. В това си качество тя е призвана да бъде най-сериозния опонент на властта. По тази причина отношението на властта към науката не може и не бива да се определя въз основа на това, дали научните изводи от изследването на процесите съвпадат с констатациите на официалната власт. Несъвпадението между научни изводи и констатации на властта не означава непременно некоректно отношение на науката към властта, още по-малко враждебно отношение на науката към властта.

Такова несъвпадение може да послужи на властта за предпазване от подводни камъни, като се направят допълнителни анализи, като се направи опит за по-широк поглед върху действителността. Особено е в това, че истинската полза на властта от науката не е в хвалебствието от нейна страна към властта, не е в безкритичното повтаряне на политическите констатации, не е в ролята ѝ на ехо на властта. Истинската полза за властта науката допринася с безпристрастния си анализ, с научните изводи и аргументи – даже когато те не съвпадат, както бе посочено, с виждането на властта.

Животът отдавна е доказал пагубността на високомерието. Става дума веднъж за високомерието на властта спрямо науката – като нещо излишно и ненужно. Става дума втори път за високомерието на науката спрямо властта – като неспособна да разбере езика на науката.

Икономическото развитие на България има нужда от взаимодействие между властта и науката, а не от високомерие. Разбира се, съдбата на всяка икономи-

ческа теория е да не може да се осъществи напълно в живота, а съдбата на всяка икономическа политика е да не може напълно да отговори на теоретичните изисквания. Все пак една теория, която не взема под внимание практиката, е неприложима. От друга страна, една практика, която няма общи гледни точки с теорията, не е в състояние да постигне целта си дори до известна степен.

17. ОТНОСНО РОЛЯТА НА ЧУЖДАТА ПОМОЩ ПРИ РАЗРАБОТКАТА И РЕАЛИЗАЦИЯТА НА СТРАТЕГИЯТА ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ

Не може да бъде разработена необходимата стратегия за присъединяване и интегриране на българската икономика в ЕС, без да бъде внесена яснота и по един особено важен въпрос. Става дума за насадената невярна представа в умовете и главите на много хора (от обикновения човек до високопоставени политици и държавници), че някой, някаква сила ще дойде отвън и ще реши (решава) проблемите на България, в т.ч. на района. Разбира се, отвън могат да помогнат, но именно да окажат помощ в нещо (в случая в ускореното регионално развитие на България), но не и да направят те (външните сили) всичко. Тъкмо такава е и мисията на помощите, които ЕС предоставя на страните – членки на съюза, чрез структурните фондове, както и помощта, която ЕС оказва на страните – кандидатки за членство, чрез предприемчивостните фондове. В документите на съюза многократно е подчертано, че съюзът не отменя отговорностите на националната държава за развитието на икономиката, в т.ч. и за развитието на регионалната икономика, че той играе допълваща роля.

Чуждата помощ има не само своето финансово измерение, тя има и други аспекти – главен от които засега е чуждото консултиране по въпросите на икономическата политика и икономическото развитие, в т.ч. на регионалното развитие. За съжаление, в българската практика се е установила тенденция на преклонение пред чуждите експерти и на грубо пренебрежение към българските специалисти. Налице е една хиперболизирана представа до степен на фетишизация за ролята на чуждестранната консултантска помощ. Изрично трябва да се посочи, че е необходимо презво отношение към оная действителна помощ, която например могат да окажат чуждестранните партньори. Работата е там, че и най-големите чуждестранни специалисти, с тяхната най-искрена добронамереност, не могат да направят много за България, защото не познават българската ситуация, българските реалности. Какъв трябва да е този професор Джефри Сакс, с каква “божествена сила” трябва да е осенен, с какви очила и далекоглед трябва да е въоръжен, че прелитайки от Харвард до София, да е видял, усетил и разбрал болките на българина и страната. Непосилно е за един пришелец, какъвто и корифей да е, да може да оцени по верния начин ситуацията в българската икономика, за да предприеме верните решения по повод на нейното управление.

Достатъчно сериозен и аргументиран пример по отношение на ползата от чуждата помощ се съдържа в книгата на Берtrand Шнайдер “Скандал и срам”¹. В

¹ Шнайдер Б., Скандал и срам (Бедност и изостаналост в края на XX век – Доклад на Римския клуб), УИ “Стопанство”, С., 1996. Шнайдер извежда като един от най-големите скандали на XX век т.нар. помощ във всичките ѝ измерения. “Самото съществуване на по-

резултат на извършен анализ върху всички проекти, които развитият свят е правил за развиващия се свят, Шнайдер установява, че нито един от тези проекти не е бил полезен за страната (страните), за която е разработен. А за разработката и реализацията на тези проекти са изразходвани огромни финансови ресурси. Главната причина за неуспеха на тези проекти се корени не в професионализма на тези, които са разработвали проектите, не в липсата на добронамереност към страните, за които са разработвани проектите. Главната причина за неуспеха на тези проекти е в това, че авторите на проектите са изхождали от представата на развития свят за това, кое е добро и кое е лошо за съответната развиваща се страна. Но работа е там, че представата на самата развиваща се страна е коренно различна спрямо представата на развитата страна. Това, което е добро според развитата страна, за развиващата се страна не се явява добро за самата развиваща се страна според собственото ѝ виждане.

И така, не може да има субект, който по-добре да познава проблемите, болките, терзанията и страховете на хората на дадена територия от самите хора, които живеят на тази територия. Поради тази причина никаква стратегия, никакво стратегическо бъдеще на една територия не може да бъде разработено като проект и после реализирано на практика без най-активното участие на местните хора. Разбира се, колкото и добре тези хора да познават проблемите, болките, терзанията и страховете (както собствените, така и на териториалната единица като цяло), те сами не могат да разработят необходимия качествен продукт (необходимата качествена стратегия), който да обслужва по най-добрия начин развитието на регионалната икономика в бъдеще, без високия професионализъм на специалиста по стратегическо планиране и управление на сложните икономически системи.

добна скандална ситуация – пише Бертранд Шнайдер - се дължи на различните програми за развитие, следвани през последните десетилетия. **Огромна част от тях е претърпяла пълен провал. Проблемът далеч не е в липсата на средства или добри намерения, нито пък може да се каже, че темата не е обсъждана. Всички планове са се разработвали и изпълнявали от северните страни. Те са били базирани на техните модели и често са игнорирали приоритетните нужди на онези, за които са се отнасяли, и особено в областта на изхранването, здравеопазването и образованието. Огромни инвестиции, достигащи милиарди долари, са били отклонявани от истинските им цели, свързани с намаляване на бедността и гарантиране на общ жизнен минимум за всички онези, които тогава са съставлявали Третия свят.** Полезно ще е да припомним някои наблюдения, с които сме се сблъсквали тогава: *“Както знаете, известни икономисти пълят навсякъде из Камерун – ми каза един служител - и целта им е разработването на големи проекти за развитие. Човешкото измерение е изхвърлено от тези проекти и поради това работата носи само разруха и нещастие. На практика подобни проекти винаги са се разработвали от западни специалисти, финансират се от Запада и те винаги са скъпоструващи и технологично сложни. Местното население няма време да се подготви за тях и да ги използва максимално ...* ... Защо става така, че някои бедни страни като Индия, Китай и другите от Югоизточна Азия **демонстрират силен напредък и защо това са именно страните, които не са получили почти никаква международна помощ? Те определят своето развитие, без да търсят външна подкрепа. Външната помощ е вече синоним на скандалност и демагогия. ...** ... Помощите се манипулират по най-циничен начин с цел постигането на политически, стратегически или търговски цели на даден донор. Помощите отиват за военни цели, а не за здравеопазване и образование” – с. 20, 21, 22, 36. Виж по въпроса също 37-44 с.

Стратегията за присъединяване и интегриране трябва да се получи в резултат на сътрудничеството между знанията, мъдростта и тежненята на хората, населяващи дадена територия, с професионализма на специалистите в областта на стратегическото планиране и управление на сложните системи. Единственият мотив, от който трябва да се водят авторите на Стратегията за присъединяване и интегриране, трябва да бъде именно този – тя да послужи за коренната позитивна промяна в съдбата на териториалните единици на България, да осигури модернизацията на живота на тази територия във всичките му аспекти и на тази основа да гарантира безболезненото интегриране на регионите в европейското икономическо пространство.

18. ОТНОСНО УСЛОВИЯТА, ПРИ КОИТО ЩЕ СЕ НАЛОЖИ ДА СЕ РАЗРАБОТИ СТРАТЕГИЯТА ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ

Едно е да се прави стратегия за присъединяване и интегриране в среда, в която действат закономерности, в среда, в която е налице повтораемост на събитията и процесите. Друго е да се прави стратегия в “среда без закономерности”, в среда, където липсва повтораемост на събития и процеси, където връх вземат събития и процеси с непознато поведение, със скорост на развитие и сила на въздействие върху съответната стопанска система, далеч надхвърляща скоростта, с която съответната система може да реагира на тези съвършено нови, на тези съвършено непознати и с непознато поведение и напълно непредсказуеми събития и процеси, раждани и развиващи се в обкръжението на съответната стопанска система и стоварващи върху нея своите удари.

Едно е да се разработва стратегия в условията на ресурсен разкош. Друго е да се разработва стратегия в условията на крайно изострен ресурсен проблем, направо в условията на остър ресурсен дефицит. Едно е да се разработва стратегия в условията на нормална стопанска среда, друго е да се разработва стратегия в условията на крайно неблагоприятна икономическа среда. Едно е да се разработва стратегия за хора, които не са обезверени, уморени и изтерзани. Друго е да се разработва стратегия за хора, “убити” от неблагоприятията на живота, за хора, напълно обезверени и изтерзани.

Ако разработването на стратегия в първия случай (на ресурсен разкош, на нормална стопанска среда, на нормално състояние на човека) ще може да се оприе на всички тези благоприятни условия за каузата на стратегическото бъдеще на българската икономика, то във втория случай, случая на България (крайно остър ресурсен дефицит, крайно неблагоприятна стопанска ситуация, крайно обезверен, изтерзан и уморен гражданин), разработката на Стратегия за присъединяване и интегриране трябва да открие механизмите и пътищата за създаване на ония възможности за развитие, без които не може да се реализира стратегията. Ако в първия случай разработката на стратегията за присъединяване и интегриране се опира върху съществуващите благоприятни възможности, то в българския случай пред стратегията изпъква задачата да се създадат необходимите възможности, възниква задачата да бъдат намерени механизмите и пътищата за преодоляване на безверието, отчаяни-

ето, умората и безразличието на българина и на тази основа да се мобилизира и развива човешкият потенциал, в името на неговото по-достойно бъдеще.

Разработката на стратегия за присъединяване и интегриране няма за задача само и единствено да осигури най-добрия начин на използване на националните и регионалните ресурси. Разработката на такава стратегия и съответната ѝ политика има преди всичко задачата да се превърне в инструмент за осигуряване на ресурси, преди всичко на финансови ресурси от предприемачеството, а в бъдеще и от структурните фондове на ЕС.

19. ОТНОСНО НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ДИСКУСИЯ ПО ВЪПРОСИТЕ НА РАЗРАБОТКАТА НА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ И ИНТЕГРИРАНЕ

Разбира се, авторът на настоящата студия не разполага с разработена стратегия за присъединяване и интегриране на българската икономика в ЕС със съответните стратегическа цел и стратегически приоритети, защото създаването на такава стратегия е безкрайно сложно и отговорно дело, което не е по силите на един човек. Това по категоричен начин го потвърждава японският опит.

Това, което може да се направи и което авторът прави, е да бъде коментирана и дискутирана ролята на науката в разработката на “архитектурния проект” на присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС. *На второ място*, според автора от предварителен коментар и дискусия се нуждаят въпросите на методологичната база на разработката на стратегия за присъединяване и интегриране.

Необходимостта от такъв коментар и дискусия върху методологичната рамка на стратегията за присъединяване и интегриране се диктува както от изискването да се очертае съдържанието на резултата, до който трябва да се стигне в хода на разработката на стратегията, така и от големия разнобой в представите за същността, съдържанието и начина на разработка на такъв документ, съществуващ не само в академичните среди, но и в държавните институции, в консултантските фирми, в регионалните институции, призвани да разработват такива стратегии. В случая става дума не за разнобой от формален характер, а от дълбоко същностен, от който зависи дали резултатът, до който се стига, ще носи белезите на една истинска стратегия, или той ще бъде безкрайно далеч от подобна стратегия. В тази част много важно е да се коментира въпросът относно това, от каква стратегия за развитие, присъединяване и интегриране има нужда България, както и въпросът относно парадигмата на разработка на стратегията за присъединяване и интегриране на България в ЕС.

На трето място, от коментар и дискусия се нуждае изясняването на опорните точки, въз основа на които да бъде снет статусът на българската икономика. Казано иначе, тук става дума за дискусия по въпросите на идентификацията на точката, в която се намира българската икономика, става дума за дискусия относно начина на очертаване “**образа**” на съществуващата българска икономика. Според автора снемането на статуса на българската икономика трябва да стане и през филтъра на най-добрите световни практики, и през филтъра на обективните тенденции на развитие на икономиката, и през филтъра на сравнителния

анализ на икономиките на районите за планиране в България. А сравнителният анализ следва да се прави както през филтъра на Индекса на човешкото развитие и неговите три субиндекса, така през филтъра принос на районите в създавания БВП (принос на районите в създаването на БВП; участието на районите в потреблението на БВП). Безкрайно важно е във връзка със снемането на статуса на българската икономика да бъдат изведени както възловите проблеми на нейното развитие, така и конкурентните предимства и силните страни на икономиката в България.

На четвърто място, от коментар и дискусия се нуждаят изискванията на присъединителния и интеграционния процес към развитието на българската икономика. Не е логично да се пристъпва към разработката на стратегия за присъединяване и интегриране, без да се познават критериите и изискванията на присъединителния и интеграционния процес към развитието на страната. Не е логично да се пристъпва към разработка на стратегия за присъединяване и интегриране, без да се познава регионалната политика на ЕС и изискванията на тази политика към регионалното развитие на присъединяваща се България. Особено е в това, че ЕС е разписал и критериите (стандартите), които трябва да бъдат постигнати от страните, желаещи да се интегрират в ЕС. Заедно с това ЕС е разписал и начина, по който ще помага на страните чрез своите предприемачески и структурни фондове на този процес и на по-нататъшното социално-икономическо и екологично развитие на страните.

На пето място, от дискусия и коментар се нуждаят въпросите за начина на определяне на стратегическото бъдеще на българската икономика и нейното присъединяване и интегриране в ЕС. Във връзка с това от дискусия непременно се нуждаят възможните сценарии както на бъдещите изменения в обкръжаващата национално стопанство среда, така и сценариите за развитие на вътрешната обстановка в България. И, разбира се, от сериозна дискусия ще се нуждае начинът на извеждане на стратегическите цели на развитието на българската икономика и на нейното присъединяване и интегриране в ЕС, както и самите стратегически приоритети на развитието на българската икономика и на нейното присъединяване и интегриране.

Дискусията по стратегическите цели и стратегическите приоритети на развитието, присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС по същество ще спомогне за очертаване **“образа”** на бъдещата българска икономика като достоян, ефективен и равностоян елемент на обединената европейска икономика.

На шесто място, от дискусия се нуждае начинът на извеждане на необходимите ресурси, мероприятия и действия за реализиране на стратегията за развитие, присъединяване и интегриране. Казано иначе, от дискусия се нуждае процесът на очертаване на **“кривата на прехода”** – от **“образа”**, който притежава българската икономика през 2004 г., към **“образа”**, който тя трябва да придобие в бъдеще в ролята ѝ на равностоян партньор в европейското икономическо пространство.

ЕВРОПЕЙСКОТО БЪДЕЩЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА (Е В УМА И РЪЦЕТЕ НА БЪЛГАРИНА)

Резюме

В студията са интерпретирани въпросите на европейското бъдеще на българската икономика, като се очертават опорни точки на онова, което трябва да бъде направено, за да може процесът на присъединяване и интеграция на България към Европейския съюз да бъде осъществен по възможно най-ефективен и благоприятен за страната начин. Авторът поставя акцента върху това, че европейското бъдеще на българската икономика е в ума и ръцете на българина или това бъдеще ще е такова, каквото българинът може да си го представи, а после да се мобилизира и да го сътвори. В студията се отстоява тезата, че за да бъде България равнопоставен и достоен участник в диалога с ЕС относно бъдещото си присъствие в Обединена Европа, страната трябва да разполага със собствена аргументирана визия за бъдещето си в ЕС.

Членството на България в ЕС и европейското бъдеще на българската икономика са интерпретирани в различни аспекти. Застъпена е тезата, че членството на страната в ЕС е една нова изключителна възможност за развитието на българската икономика, но заедно с това то се явява и съществено ограничение пред това развитие. И в този смисъл последващото изложение в студията е посветено на тезата, че европейското бъдеще на българската икономика е огромно предизвикателство към ума и ръцете на българина. Нещо повече, бъдещето на българската икономика в Обединена Европа е тежко изпитание, изключителна отговорност за ума и ръцете на българина. В студията се отстоява идеята, че присъединителният и интеграционният процес на българската икономика в ЕС като едно голямо, изключително трудно и отговорно начинание се нуждаят от мобилизацията на усилията, енергията и таланта на цялата нация. И в този смисъл, един от основните императиви за успеха на това начинание се явява припознаването на отговорностите и правата на всички субекти относно реализацията на стратегията за присъединяване. Интерпретира се и въпросът относно “законния” скептицизъм на българина към всяка нова политика, в т.ч. към политиката на присъединяване и интегриране.

В студията се отстоява тезата, че членството на България в Европейския съюз е в крайна сметка една многолика и многоаспектна тема, една съдбовно важна за българина стъпка. Затова колкото по-многостранно е “огледана” и “избистрена” тази тема, толкова по-успешни ще бъдат практическите стъпки по нейната реализация. Присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС е обективен по своята същност процес. Но този процес може да се осъществи по различен начин – успешен или неуспешен, приемлив или неприемлив. Присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС безспорно е в интерес на България. Но този процес е в интерес на България като обективна възможност, която може да бъде оползотворена, но може да бъде и пропиляна.

В последващото изложение на студията се интерпретира идеята, че присъединяването на българската икономика в ЕС се явява обективен по своя характер процес и е част от процеса на глобализация и интеграция в световен мащаб. И членството на България в Европейския съюз съвсем не означава изолиране на страната от останалия свят. Казано иначе, отношенията на България с ЕС, от една страна, и отношенията ѝ с останалия свят, в т.ч. с Русия, от друга, не се намират в релация от типа “или”, а тези отношения са в релация от типа “и”.

Последващата част на студията е посветена на въпроса за отношението между присъединителния и интеграционния процес, от една страна, и прехода към икономика на знанието, от друга. Отстоява се тезата, че те трябва да протичат едновременно като единен процес.

Авторът отделя подобаващо внимание и на въпроса относно изискванията на ЕС към присъединяваща се България. Лансира се и се отстоява тезата, че една стратегия и политика на присъединяване и интегриране на България в ЕС ще са толкова по-успешни, колкото по-пълно отговарят на обективната логика на развитието и на новите реалности от XXI век, колкото по-пълно отговарят на изискванията на ЕС към присъединяваща се България. В студията са разгледани и интерпретирани и критериите за присъединяване и интегриране в Европейската общност. Фокусът е поставен върху това, че успешното осъществяване на присъединителния и интеграционния процес ще бъде в пряка зависимост от степента, в която страната отговаря и ще отговаря на изискванията и критериите за присъединяване и интегриране. В този смисъл критериите за присъединяване и интегриране към ЕС са интерпретирани в качеството им на императив на поведение на микро, регионално и макро ниво. Специално внимание е отделено на въпроса за уроците на еволюцията на регионалната политика на ЕС. Застъпена е идеята, че именно чрез осмислянето на регионалната политика на ЕС и на нейната еволюция могат да бъдат изведени както изискванията на тази политика към регионалното развитие на България, така и възможностите за това развитие, които предоставя същата тази регионална политика на ЕС. От друга страна, в студията се прави опит да бъдат очертани тенденциите на бъдеща промяна в регионалната политика на ЕС, които се явяват в качеството на съществен ориентир за системата на управление на интеграционния процес. Отделено е внимание и на въпроса за “естествен конфликт” между страните – членки на ЕС, и страните – кандидати за членство в съюза, по повод ползването на средствата от структурните фондове на Общността.

За разработването на качествена стратегия за присъединяване и интегриране на България в Европейския съюз по-нататък е необходимо да бъдат идентифицирани и да се вникне в същността на възловите проблеми на икономическото развитие на България. Отстоява се тезата, че, от една страна, тези проблеми поставят определени съществени изисквания пред бъдещото развитие. От друга страна, те играят ролята на съществени ограничения пред развитието и интеграционния процес. По-нататък в студията се прави коментар върху конкурентните предимства на икономиката на България, като се интерпретира тяхната роля по отношение на присъединителния и интеграционния процес на страната в ЕС. Всъщност, застъпена е идеята, че за да бъде разработена качествена стратегия за присъединяване и интегриране, е необходимо да бъдат идентифицирани онези превъзходства, които националната и регионалната икономика притежават спрямо всички останали икономики.

В последващото изложение, въз основа на интерпретираните и отстоявани в предходните части на студията тези и идеи, се прави преход към темата за типа стратегия, от която се нуждаят присъединителният и интеграционният процес на страната в ЕС. А България има нужда от **качествена стратегия** за присъединяване и интегриране, която стратегия освен всичко друго е и уникална. Разработката на интеграционната стратегия на страната се явява една уникална и съдбовно важна за България научноизследователска задача. И в този аспект авторът поставя въпроса за ролята на чуждестранната помощ при разработката и реализацията на уникалната на България интеграционна стратегия. В студията е отделено внимание и на условията, при които ще трябва да се разработва интеграционната стратегия на страната, във връзка с измененията на обкръжаващата среда, в която ще протичат тези процеси. А тези изменения са необратими – към “среда без закономерности”.

Последната част на студията е посветена на тезата за необходимостта от дискусия по въпросите на разработката на стратегия за присъединяване и интегриране. Акцентира се върху необходимостта да бъде коментирана и дискутирана ролята на науката в разработката на “архитектурния проект” на присъединяването и интегрирането на българската икономика в ЕС.

EUROPEAN FUTURE OF BULGARIAN ECONOMY (IS IN THE MIND AND HANDS OF A BULGARIAN)

Summary

The paper interprets some issues of the European future of the Bulgarian economy outlining the prerequisites necessary to ensure the most efficient and favourable manner of the country's accession to the European Union (EU) and its integration in it. It is stressed that the European future of the Bulgarian economy is in the heart and mind of Bulgarians, in other words, this future is what can be imagined by a Bulgarian to be subsequently created and put into practice. The author emphasizes that in order to become an equal and worthy participant in a dialogue with the EU regarding its future presence in a United Europe, the country needs its own well-founded vision of its EU future.

The Bulgarian membership in the EU and a European future of the Bulgarian economy are interpreted in their different aspects. It has been argued that the country's membership in the EU represents a new opportunity of crucial importance for the development of Bulgarian economy. At the same time it may be regarded as a significant constraint of this development. Consequently, the study goes on to explore the thesis that the European future of the Bulgarian economy is a major challenge for the mind and hands of a Bulgarian. Moreover, the future of the Bulgarian economy in the United Europe presents an ordeal, a critical responsibility for the mind and the heart of a Bulgarian. It is furthermore argued that the process of accession and integration of the Bulgarian economy in the EU is a major initiative of extreme complexity and responsibility requiring a mobilization of efforts, energy and talent of the entire nation. Hence one of the principal imperatives for the success of this initiative is identifying the responsibilities and rights of every entity with regard to the implementation of the accession strategy. The paper addresses the issues of "lawful" skepticism of Bulgarians in respect of every new policy, including that of accession and integration.

The author argues that in the long run, the EU membership should be viewed as multi-faceted and versatile, a step of critical importance for Bulgarians. Consequently, the more this matter has been explored and clarified, the more successful practical measures adopted for its implementation are likely to be. It is argued that the accession and integration of Bulgarian economy in the EU is an objective process which however may occur in different ways – as a success or failure, in an acceptable or an unacceptable way. Undoubtedly the accession and integration of the Bulgarian economy in the EU is in the interests of the country, but this process is in the interest of Bulgaria as an objective possibility which may be benefited from or wasted.

Subsequently the study interprets the idea that the accession of Bulgarian economy to the EU represents an objective process in its inherent character and is part of the process of integration and globalization world-wide. Thus Bulgarian membership in the EU does not signify the country's isolation from the rest of the world. In other words, Bulgaria's relations with the EU, on the one hand, and its relations with the rest of the world including Russia, on the other hand do not constitute an "either-or", but rather a "both.. and" relationship.

The next section of the paper deals with the relationship between the processes of accession and integration, on the one hand, and a transition to an economy of knowledge, on the other hand. It is argued that the above should go hand in hand, as a single process.

The requirements of the EU to Bulgaria as a prospective member state have also been given pride of place. It is suggested that the success of a strategy and policy of accession and integration of Bulgaria within the EU will depend on the extent it meets the objective logic of development and the new realities of the XXI century as well as the requirements imposed by the EU on Bulgaria as a prospective EU member. The paper examines and interprets the criteria for accession and integration in the European Community. The emphasis is laid on the fact that successful implementation of the accession and integration process is in direct relation to the degree the country has been meeting the accession and integration criteria. In this context the accession and integration criteria have been inter-

preted as an imperative of behaviour on micro-, regional- and macro level. Special attention has been directed to the issue of the lessons of the evolution of the EU regional policy. It is argued that it is due to the understanding of the EU regional policy and its evolution that both the requirements imposed by this policy for the regional development of Bulgaria, and the openings for the country's development may be inferred. At the same time the paper attempts to outline the tendencies for a future change in the regional policy of the EU as a guideline for the integration process management system. This section of the paper lays a special emphasis on the "natural conflict" between the EU member countries and the EU candidates regarding the use of the resources from the structural funds of the Community.

In order to develop a high quality system for Bulgaria's accession and integration in the Union it is necessary to identify and interpret the key problems relating to the economic development of Bulgaria. It is argued that on the one hand these problems pose certain important requirements for the future development, and on the other, they serve as constraints for the development and the process of integration. Subsequently the paper attempts to define competitive advantages of the economy of Bulgaria interpreting their role for the processes of accession and integration of the country. In fact, the author argues that in order to develop a high quality accession and integration strategy it is necessary to identify the advantages of the national and regional economies compared to all other economies. At a subsequent stage, based on the arguments and ideas interpreted and advocated in the preceding sections of the paper, the author goes on to discuss the type of strategy required by the process of the country's accession and integration to the EU. There is no denying that Bulgaria indeed needs a unique **high quality of accession and integration strategy**. This is why the development of an integration strategy of the country within the EU is of critical significance for Bulgaria as a key research priority. To contribute to this research the author discusses the role of foreign assistance in the development and implementation of an integration strategy, typical of Bulgaria. The paper also examines the conditions for developing an integration strategy of the country with a view of the changes in the environment for these processes. These changes should be regarded as irreversible – a transition to "an environment without laws."

Finally, the paper argues that it is necessary to have a discussion on the development of an accession and integration strategy. The author emphasizes the necessity to comment on the role played by science in the development of "an architectural project" for the accession and integration of the Bulgarian economy in the EU,